Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JULIANE KOKOTT
της 29ης Νοεμβρίου 2018 [1]

Υπόθεση C-411/17

Inter-Environnement Wallonie ASBL,
Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen vzw
κατά
Conseil des ministers,
παρεμβαίνουσα:
Electrabel SA

[αίτηση του Cour constitutionnelle
(Συνταγματικού Δικαστηρίου, Βέλγιο)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Περιβάλλον – Σύμβαση του Espoo – Σύμβαση του Ώρχους – Οδηγία 2011/92/ΕΕ – Οδηγία 92/43/ΕΟΚ – Οδηγία 2009/147/ΕΚ – Κατάργηση της πυρηνικής ενέργειας – Διά νόμου δεκαετής παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε συγκεκριμένους πυρηνικούς σταθμούς – Απουσία εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων – Έννοια του έργου – Πράξη του νομοθέτη – Παράταση άδειας – Άμεσο αποτέλεσμα συμβάσεων διεθνούς δικαίου – Παρέκκλιση από υποχρεώσεις – Υπέρτερο δημόσιο συμφέρον – Ασφάλεια εφοδιασμού»

Περιεχόμενα

I. Εισαγωγή 3

II. Το νομικό πλαίσιο 4

A. Το διεθνές δίκαιο 4

1. Η Σύμβαση του Espoo 4

2. Η Σύμβαση του Ώρχους 5

B. Το δίκαιο της Ένωσης 7

1. Η οδηγία ΕΠΕ 7

1 Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2. Η οδηγία περί οικοτόπων 8

III. Τα πραγματικά περιστατικά 9

IV. Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως 10

V. Νομική εκτίμηση 13

Α. Επί της δυνατότητας εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας 13

Β. Η υποβολή νομοθετικών πράξεων σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων 15

Γ. Επί της παρατάσεως της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας 17

1. Η έννοια του έργου στην οδηγία ΕΠΕ 17

2. Η έννοια του έργου στη Σύμβαση του Espoo 18

α) Επί της ερμηνευτικής αρμοδιότητας του Δικαστηρίου 18

β) Η έννοια του έργου στη Σύμβαση του Espoo 19

3. Η έννοια του έργου στη Σύμβαση του Ώρχους 21

α) Η παράταση ως «έργο» 21

β) Η επανεξέταση των αδειών ως «έργο» 22

γ) Μεταβολή ή επέκταση, ως «έργο» 22

δ) Ενδιάμεσο αποτέλεσμα 23

4. Αντίφαση μεταξύ της μέχρι τούδε ερμηνείας του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ και των δύο Συμβάσεων 23

α) Η ερμηνεία της έννοιας του έργου στην οδηγία ΕΠΕ σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ... 24

β) Επί του άμεσου αποτελέσματος των Συμβάσεων του Espoo και του Ώρχους 25

5. Επί της ποιότητας του έργου λόγω περαιτέρω εργασιών 27

Δ. Περαιτέρω ζητήματα σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας ΕΠΕ 27

1. Υπαγωγή στα παραρτήματα της οδηγίας ΕΠΕ 27

2. Ο χρόνος διενέργειας της εκτιμήσεως 29

Ε. Παρέκκλιση από την υποχρέωση εκτιμήσεως για λόγους ασφάλειας εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια και ασφάλειας δικαίου 30

1. Παρέκκλιση λόγω εξαιρέσεως μεμονωμένων περιπτώσεων στην οδηγία ΕΠΕ 30

2. Παρέκκλιση από τη Σύμβαση του Espoo 32

3. Παρέκκλιση από τη Σύμβαση του Ώρχους 32

4. Οι συνέπειες για την ερμηνεία της δυνατότητας παρεκκλίσεως βάσει της οδηγίας ΕΠΕ 33

ΣΤ. Επί του ερωτήματος 8 – άρθρο 6, παράγραφοι 3 και 4, της οδηγίας περί οικοτόπων 33

1. Επί του ερωτήματος 8, στοιχείο α′ – η έννοια του έργου στην οδηγία περί οικοτόπων 33

2. Επί του ερωτήματος 8, στοιχείο β′ – νομοθετική πράξη 35

3. Επί του ερωτήματος 8, στοιχείο γ′ – Doel 1 και Doel 2 35

4. Επί του ερωτήματος 8, στοιχείο δ′ – εξαίρεση για λόγους ασφάλειας του εφοδιασμού 35

α) Προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 6, παράγραφος 4, της οδηγίας περί οικοτόπων . 36

β) Η ασφάλεια εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια 36

γ) Ενδιάμεσο αποτέλεσμα 38

Ζ. Επί της διατηρήσεως των αποτελεσμάτων του νόμου για την παράταση της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στους πυρηνικούς σταθμούς Doel 1 και Doel 2 38

1. Επί της νομολογίας σχετικά με το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για τη στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση 38

2. Επί της μεταφοράς σε άλλες περιβαλλοντικές εκτιμήσεις 40

VI. Πρόταση 43

I. Εισαγωγή

1. Επιβάλλεται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων πριν από τη θέσπιση νόμου που προβλέπει την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικούς σταθμούς; Το ερώτημα αυτό ανέκυψε ενώπιον του Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο, Βέλγιο) το οποίο το υπέβαλε, εν τέλει, στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης με σκοπό την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως.

2. Συναφώς, το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) λαμβάνει υπόψη τις διεθνείς Συμβάσεις του Espoo [2] και του Ώρχους [3], καθώς και την οδηγία ΕΠΕ [4] και την οδηγία περί οικοτόπων [5] στις οποίες προβλέπεται εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, αλλά υπό διαφορετικές προϋποθέσεις. Εκτενής είναι, αντιστοίχως, και ο κατάλογος των υποβληθέντων προδικαστικών ερωτημάτων.

2 Σύμβαση του 1991 για την αξιολόγηση των επιπτώσεων επί του διασυνοριακού περιβάλλοντος (ΕΕ 1992, C 104, σ. 7).

3 Σύμβαση του 1998 για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος (ΕΕ 2005, L 124, σ. 4), εγκριθείσα με την απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005 (ΕΕ 2005, L 124, σ. 1).

4 Οδηγία 2011/92/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ 2011, L 26, σ. 1).

5 Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 1992 για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (ΕΕ 1992, L 206, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2013/17/ΕΕ του Συμβουλίου, της 13ης Μαΐου 2013 (ΕΕ 2013, L 158, σ. 193).

3. Ωστόσο, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως εστιάζει σε τρία κεντρικά ζητήματα, ήτοι, πρώτον, αν είναι δυνατόν νομοθετικά μέτρα να εξαρτώνται από εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, δεύτερον, κατά πόσο χρήζει τέτοιας εκτιμήσεως η παράταση ήδη εγκεκριμένης δραστηριότητας και, τρίτον, αν μπορεί το υπέρτερο δημόσιο συμφέρον να δικαιολογήσει τη συνέχιση λειτουργίας των οικείων πυρηνικών σταθμών σε περίπτωση παραβιάσεως των υποχρεώσεων της εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Τουλάχιστον εκ πρώτης όψεως, καθεμία από τις προαναφερθείσες πράξεις περιέχει διαφορετικές ρυθμίσεις για τα ζητήματα αυτά.

4. Λόγω των ερωτημάτων που αφορούν τις σχετικές συμβάσεις, η υπό κρίση υπόθεση παρέχει εκ νέου στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να εξετάσει την επίδραση του διεθνούς δικαίου περιβάλλοντος στο δίκαιο της Ένωσης, καθώς και τη σημασία του δικού του ρόλου κατά την ερμηνεία των συγκεκριμένων διατάξεων. Όπως επισήμανε η Γερμανία κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, τούτο έχει ιδιαίτερη πρακτική σημασία ως προς την εφαρμογή της Συμβάσεως του Espoo για τους πυρηνικούς σταθμούς, διότι επί του παρόντος εκκρεμούν αποφάσεις οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Συμβάσεως και αφορούν παράταση της περιόδου λειτουργίας περίπου 90 εγκαταστάσεων. Για τον λόγο αυτόν, άλλωστε, συγκροτήθηκε, στο πλαίσιο της Συμβάσεως, ειδική ομάδα εργασίας των συμβαλλομένων κρατών για να εξετάσει το συγκεκριμένο ζήτημα.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το διεθνές δίκαιο

5. Οι Συμβάσεις του Espoo και του Ώρχους εγκρίθηκαν στο πλαίσιο της Οικονομικής Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Ευρώπη (United Nations Economic Commission for Europe – UNECE). Για την τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα, οι Συμβάσεις αυτές συνήφθησαν ως μικτές συμφωνίες από κοινού με τα κράτη μέλη.

1. Η Σύμβαση του Espoo

6. Η Σύμβαση του Espoo έχει ως αντικείμενο την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε διασυνοριακό επίπεδο. Το Συμβούλιο την έχει εγκρίνει με μη δημοσιευμένη απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 1996 η οποία διαβιβάστηκε στο Δικαστήριο κατόπιν σχετικού αιτήματός του[6]. Η εν λόγω απόφαση στηρίχθηκε στα ισχύοντα κατά τον χρόνο εκείνο άρθρα 130Σ, σε συνδυασμό με το άρθρο 228, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, και παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΚ. Οι διατάξεις αυτές περιέχονται πλέον, τροποποιημένες, στα άρθρα 192 ΣΛΕΕ και 218, παράγραφος 6, στοιχείο β', καθώς και παράγραφος 8, πρώτο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

7. Το άρθρο 1, σημεία 5 και 9, της Συμβάσεως του Espoo περιέχει τους εξής κρίσιμους ορισμούς:

«Για τους σκοπούς της σύμβασης ως:

[…]

5. "προτεινόμενη δραστηριότητα" νοείται κάθε δραστηριότητα ή κάθε σημαντική μεταβολή μιας δραστηριότητας που υπόκειται σε απόφαση της αρμόδιας αρχής σε συμφωνία με την ισχύουσα εθνική διαδικασία·

[…]

6 Έγγραφο του Συμβουλίου 8931/96 της 17ης Ιουλίου 1996.

9. “αρμόδια αρχή” νοείται η εθνική αρχή ή αρχές που ορίζονται από το εκάστοτε μέρος ως αρμόδιες για την ανάληψη καθηκόντων που καλύπτονται από την παρούσα σύμβαση ή/και η αρχή ή οι αρχές στις οποίες το εκάστοτε μέρος αναθέτει εξουσίες λήψεως αποφάσεων σχετικά με την προτεινόμενη δραστηριότητα·

[…]».

8. Το άρθρο 2 της Συμβάσεως του Espoo περιέχει τις βασικές υποχρεώσεις των συμβαλλομένων κρατών:

«1. Τα μέρη λαμβάνουν, ατομικά ή από κοινού, όλα τα ενδεδειγμένα δραστικά μέτρα για την πρόληψη, τον περιορισμό και τον έλεγχο των σοβαρών ανεπιθύμητων διασυνοριακών περιβαλλοντικών επιπτώσεων που δημιουργούνται από τις προτεινόμενες δραστηριότητες.

2. Κάθε μέρος λαμβάνει όλα τα ενδεδειγμένα νομοθετικά, διοικητικά ή άλλα μέτρα για την εφαρμογή των διατάξεων της παρούσας σύμβασης, συμπεριλαμβανομένων και, σε ό,τι αφορά τις προτεινόμενες δραστηριότητες που αναφέρονται στο παράρτημα Ι που ενδέχεται να προκαλέσουν σοβαρές ανεπιθύμητες διασυνοριακές επιπτώσεις, της εκπόνησης μιας διαδικασίας για την αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων η οποία θα επιτρέπει τη συμμετοχή του κοινού και τη συλλογή των απαραίτητων πληροφοριακών στοιχείων για την αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων που περιγράφονται στο παράρτημα ΙΙ.

3. Το αρχικό μέρος εξασφαλίζει τη διενέργεια, σε συμφωνία με τις διατάξεις της παρούσας σύμβασης, μιας αξιολόγησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων πριν από τη λήψη αποφάσεων έγκρισης ή ανάληψης μιας προτεινόμενης δραστηριότητας που αναφέρεται στο παράρτημα Ι και η οποία ενδέχεται να δημιουργήσει σοβαρές ανεπιθύμητες διασυνοριακές επιπτώσεις.

[…]

6. Τα αρχικά μέρη θα δώσουν, σε συμφωνία με τις διατάξεις της παρούσας σύμβασης, τη δυνατότητα στο κοινό των περιοχών που ενδέχεται να θιγούν, να συμμετάσχει στις σχετικές διαδικασίες αξιολόγησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, σε ό,τι αφορά τις προτεινόμενες δραστηριότητες, και εξασφαλίζει το γεγονός ότι οι παρεχόμενες στο κοινό του θιγομένου μέρους δυνατότητες είναι ισοδύναμες προς αυτές που παρέχονται στο κοινό του αρχικού μέρους.»

9. Το παράρτημα Ι, σημείο 2, της Συμβάσεως του Espoo ορίζει τους θερμοηλεκτρικούς σταθμούς τους οποίους καλύπτει η Σύμβαση:

«Θερμοηλεκτρικοί σταθμοί και άλλοι θερμικοί σταθμοί παραγωγής 300 μεγαβάτ και άνω και πυρηνικοί σταθμοί και άλλοι ατομικοί αντιδραστήρες (εξαιρούνται οι πειραματικές εγκαταστάσεις παραγωγής και μετατροπής σχάσιμων και επωάσιμων υλικών, με μέγιστη παραγωγή ενέργειας ότι ανώτερης του 1 κιλοβάτ συνεχούς θερμικού φορτίου).»

2. Η Σύμβαση του Ώρχους

10. Το άρθρο 2 της Συμβάσεως του Ώρχους περιλαμβάνει τους εξής κρίσιμους ορισμούς:

«Για τους σκοπούς της παρούσας σύμβασης, νοούνται ως:

[…]

2. “Δημόσια αρχή”:

α) κυβέρνηση σε εθνικό, περιφερειακό ή άλλο επίπεδο·

β) […]

Ο παρών ορισμός δεν περιλαμβάνει φορείς ή θεσμικά όργανα που ενεργούν υπό δικαστική ή νομοθετική ιδιότητα.»

11. Το άρθρο 6 της Συμβάσεως του Ώρχους προβλέπει τη συμμετοχή του κοινού σε αποφάσεις για ειδικές δραστηριότητες:

«1. Κάθε μέρος:

α) εφαρμόζει τις διατάξεις του παρόντος άρθρου όσον αφορά αποφάσεις για το κατά πόσον θα επιτρέπονται προτεινόμενες δραστηριότητες που απαριθμούνται στο παράρτημα Ι·

[…]

γ) [δύναται να αποφασίσει], κατά περίπτωση, εάν προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο, να μην [εφαρμόσει] τις διατάξεις του παρόντος άρθρου για προτεινόμενες δραστηριότητες που εξυπηρετούν σκοπούς εθνικής άμυνας, εάν το εν λόγω μέρος κρίνει ότι η συγκεκριμένη εφαρμογή θα είχε δυσμενείς επιπτώσεις στους σκοπούς αυτούς.

4. Κάθε μέρος προβλέπει πρώιμη συμμετοχή του κοινού, όταν είναι ανοικτές όλες οι επιλογές και μπορεί να λάβει χώρα πραγματική συμμετοχή του κοινού.

6. Κάθε μέρος απαιτεί από τις αρμόδιες δημόσιες αρχές να παρέχουν στο ενδιαφερόμενο κοινό πρόσβαση για εξέταση […] μόλις καθίστανται διαθέσιμες, σε όλες τις πληροφορίες σχετικά με τη λήψη αποφάσεων που αναφέρεται στο παρόν άρθρο, οι οποίες είναι διαθέσιμες κατά τη στιγμή της διαδικασίας συμμετοχής του κοινού […].

[…]

10. Κάθε μέρος εξασφαλίζει ότι, όταν μια δημόσια αρχή επανεξετάζει ή προσαρμόζει σε νέα δεδομένα τις συνθήκες λειτουργίας για μια δραστηριότητα που μνημονεύεται στην παράγραφο 1, εφαρμόζονται, τηρουμένων των αναλογιών, και όπου ενδείκνυται, οι διατάξεις των παραγράφων 2 έως 9 του παρόντος άρθρου.

[…]»

12. Οι υπόλοιπες παράγραφοι της διατάξεως αυτής ρυθμίζουν τις λεπτομέρειες που αφορούν τη συμμετοχή του κοινού και την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της δραστηριότητας.

13. Το παράρτημα Ι της Συμβάσεως του Ώρχους απαριθμεί τις δραστηριότητες για τις οποίες είναι υποχρεωτική η συμμετοχή του κοινού με βάση το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′. Στο σημείο 1, πέμπτη περίπτωση, του εν λόγω παραρτήματος αναφέρονται οι «πυρηνικοί σταθμοί και άλλοι πυρηνικοί αντιδραστήρες, συμπεριλαμβανομένης της διάλυσης ή του παροπλισμού αυτών». Κατά το σημείο 22, πρώτο εδάφιο, «(τ)υχόν μεταβολή ή επέκταση των δραστηριοτήτων, σε περίπτωση που η εν λόγω μεταβολή ή επέκταση αυτή καθ’ εαυτή πληροί τα κριτήρια/κατώφλια που καθορίζονται στο παρόν παράρτημα, υπόκειται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο α) της παρούσας σύμβασης».

Β. Το δίκαιο της Ένωσης

1. Η οδηγία ΕΠΕ

14. Το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ ορίζει ως έργο την «υλοποίηση κατασκευαστικών εργασιών ή άλλων εγκαταστάσεων ή τεχνικών κατασκευών» (πρώτη περίπτωση) και «άλλες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον ή το τοπίο, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι επεμβάσεις που αφορούν την εκμετάλλευση των πόρων του εδάφους» (δεύτερη περίπτωση).

15. Το άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ εξαιρεί τις νομοθετικές πράξεις από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας:

«Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται στα έργα που εγκρίνονται λεπτομερώς με ειδική εθνική νομοθετική πράξη, καθότι οι στόχοι που επιδιώκονται με την παρούσα οδηγία, συμπεριλαμβανομένης της παροχής πληροφοριών, επιτυγχάνονται μέσω της νομοθετικής διαδικασίας.»

16. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας ΕΠΕ προβλέπει τη θεμελιώδη υποχρέωση διενέργειας εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων:

«Τα κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα ώστε να διασφαλισθεί ότι πριν χορηγηθεί η άδεια, τα έργα τα οποία ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον λόγω, μεταξύ άλλων, της φύσεως, του μεγέθους ή της θέσεώς τους, υπόκεινται σε παροχή άδειας και εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Αυτά τα έργα ορίζονται στο άρθρο 4.»

17. Το άρθρο 2, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ επιτρέπει στα κράτη μέλη να εξαιρούν ορισμένα έργα από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας:

«Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, τα κράτη μέλη μπορούν σε εξαιρετικές περιπτώσεις να εξαιρούν, εν όλω ή εν μέρει, ένα ειδικό έργο από την παρούσα οδηγία.

Στην περίπτωση αυτή, τα κράτη μέλη:

α) εξετάζουν αν ενδείκνυται άλλη μορφή εκτίμησης·

β) θέτουν στη διάθεση του ενδιαφερομένου κοινού τις πληροφορίες που έχουν αποκτηθεί στο πλαίσιο άλλων μορφών εκτίμησης που αναφέρονται στο στοιχείο α), τις πληροφορίες σχετικά με την απόφαση χορήγησης εξαίρεσης και τους λόγους για τη χορήγησή της·

γ) ενημερώνουν την Επιτροπή, πριν από την παροχή της άδειας, για τους λόγους οι οποίοι δικαιολογούν την παρεχόμενη εξαίρεση και της δίνουν τις πληροφορίες τις οποίες, εφόσον απαιτείται, θέτουν στη διάθεση των δικών τους υπηκόων.

Η Επιτροπή διαβιβάζει αμέσως τα έγγραφα που λαμβάνει στα άλλα κράτη μέλη.

[…]»

18. Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας ΕΠΕ, «[μ]ε την επιφύλαξη του άρθρου 2 παράγραφος 4, τα έργα που απαριθμούνται στο παράρτημα Ι» υποβάλλονται στην προβλεπόμενη εκτίμηση. Το παράρτημα Ι, σημείο 2, στοιχείο α′, αναφέρει τους πυρηνικούς σταθμούς. Επιπλέον, το παράρτημα Ι, σημείο 24, καλύπτει «[κ]άθε μεταβολή ή επέκταση των σχεδίων που απαριθμούνται στο παρόν παράρτημα, όταν η εν λόγω μεταβολή ή επέκταση καθεαυτή, εμπίπτει στα κατώτατα όρια, αν υπάρχουν, τα οποία καθορίζονται στο παρόν παράρτημα».

19. Με βάση το άρθρο 4, παράγραφος 2, της οδηγίας ΕΠΕ, τα κράτη μέλη εξετάζουν κατά πόσον πρέπει να διενεργηθεί εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων για τα έργα που απαριθμούνται στο παράρτημα ΙΙ. Το παράρτημα ΙΙ, σημείο 13, στοιχείο α', καλύπτει «[ο]ποιαδήποτε τροποποίηση ή επέκταση έργων που απαριθμούνται στο παράρτημα Ι ή στο παρόν παράρτημα τα οποία έχουν ήδη εγκριθεί, εκτελεστεί ή εκτελούνται και τα οποία μπορεί να έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον (μεταβολή ή επέκταση που δεν περιλαμβάνονται στο παράρτημα Ι)».

20. Το άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ ρυθμίζει τον χρόνο κατά τον οποίο πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα συμμετοχής του κοινού:

«Στο ενδιαφερόμενο κοινό παρέχονται έγκαιρα και πραγματικά δυνατότητες να συμμετάσχει στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σχετικά με το περιβάλλον που αναφέρονται στο άρθρο 2, παράγραφος 2 και, για τον σκοπό αυτό, έχει το δικαίωμα να διατυπώνει παρατηρήσεις και γνώμες, όταν όλες οι επιλογές είναι ακόμη δυνατές, στην αρμόδια αρχή ή αρχές πριν από τη λήψη της απόφασης για τη συναίνεση ανάπτυξης.»

21. Το άρθρο 7 της οδηγίας ΕΠΕ ρυθμίζει τη διασυνοριακή εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Αυτή επιβάλλεται «[ό]ταν ένα κράτος μέλος γνωρίζει ότι ένα έργο ενδέχεται να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον άλλου κράτους μέλους ή όταν το ζητήσει ένα κράτος μέλος που ενδέχεται να θιγεί σοβαρά […]».

2. Η οδηγία περί οικοτόπων

22. Η έγκριση σχεδίων και έργων που μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά περιοχή η οποία προστατεύεται δυνάμει της οδηγίας περί οικοτόπων ή της οδηγίας για την προστασία των πτηνών[7] ρυθμίζεται στο άρθρο 6, παράγραφοι 3 και 4, της οδηγίας περί οικοτόπων ως εξής:

«3. Κάθε σχέδιο, μη άμεσα συνδεόμενο ή αναγκαίο για τη διαχείριση του τόπου, το οποίο όμως είναι δυνατόν να επηρεάζει σημαντικά τον εν λόγω τόπο, καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια, εκτιμάται δεόντως ως προς τις επιπτώσεις του στον τόπο, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατήρησής του. Βάσει των συμπερασμάτων της εκτίμησης των επιπτώσεων στον τόπο και εξαιρουμένης της περίπτωσης των διατάξεων της παραγράφου 4, οι αρμόδιες εθνικές αρχές συμφωνούν για το οικείο σχέδιο μόνον αφού βεβαιωθούν ότι δεν θα παραβλάψει την ακεραιότητα του τόπου περί του οποίου πρόκειται και, ενδεχομένως, αφού εκφρασθεί πρώτα η δημόσια γνώμη.

4. Εάν, παρά τα αρνητικά συμπεράσματα της εκτίμησης των επιπτώσεων και ελλείψει εναλλακτικών λύσεων, ένα σχέδιο πρέπει να πραγματοποιηθεί για άλλους επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, περιλαμβανομένων λόγων κοινωνικής ή οικονομικής φύσεως, το κράτος μέλος λαμβάνει κάθε αναγκαίο αντισταθμιστικό μέτρο ώστε να εξασφαλισθεί η προστασία της συνολικής συνοχής του Natura 2000. Το κράτος μέλος ενημερώνει την Επιτροπή σχετικά με τα αντισταθμιστικά μέτρα που έλαβε.

Όταν ο τόπος περί του οποίου πρόκειται είναι τόπος όπου ευρίσκονται ένας τύπος φυσικού οικοτόπου προτεραιότητας ή/και ένα είδος προτεραιότητας, είναι δυνατόν να προβληθούν μόνον επιχειρήματα σχετικά με την υγεία ανθρώπων και τη δημόσια ασφάλεια ή σχετικά με θετικές συνέπειες πρωταρχικής σημασίας για το περιβάλλον, ή, κατόπιν γνωμοδοτήσεως της Επιτροπής, άλλοι επιτακτικοί σημαντικοί λόγοι σημαντικού δημοσίου συμφέροντος.»

7 Οδηγία 2009/147/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Νοεμβρίου 2009, περί της διατηρήσεως των αγρίων πτηνών (ΕΕ 2010, L 20, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε εσχάτως με την οδηγία 2013/17/ΕΕ του Συμβουλίου, της 13ης Μαΐου 2013, για την προσαρμογή ορισμένων οδηγιών στον τομέα του περιβάλλοντος, λόγω της προσχώρησης της Δημοκρατίας της Κροατίας (ΕΕ 2013, L 158, σ. 193).

III. Τα πραγματικά περιστατικά

23. Μεταξύ της 15ης Φεβρουαρίου 1975 και της 1ης Σεπτεμβρίου 1985, τέθηκαν σε λειτουργία στο Βέλγιο επτά πυρηνικοί σταθμοί, στο Doel επί του ποταμού Σκάλδη και στο Tihange επί του ποταμού Μεύση, με αόριστη διάρκεια.

24. Η θέση των πυρηνικών σταθμών στο Doel συνορεύει από ξηράς με τη ζώνη προστασίας «Schorren en Polders van de Beneden-Schelde» (κωδικός Natura 2000: BE2301336) η οποία έχει ορισθεί δυνάμει της οδηγίας για την προστασία των πτηνών. Στην περιοχή εκείνη, ο Σκάλδης αποτελεί τμήμα της προστατευόμενης, βάσει της οδηγίας περί οικοτόπων, ζώνης «Schelde- en Durmeëstuarium van de Nederlandse grens tot Gent» (κωδικός Natura 2000: BE2300006), καθώς και της ολλανδικής ζώνης «Westerschelde & Saeftinghe» (κωδικός Natura 2000: NL9803061). Επίσης, όπως προκύπτει από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, πλησίον της περιοχής αυτής βρίσκεται και η βελγική ζώνη «Bos- en heidegebieden ten oosten van Antwerpen» (κωδικός Natura 2000: BE2100017).

25. Η βελγική ζώνη BE2300006 περιλαμβάνει ιδίως 350 εκτάρια του οικοτόπου προτεραιότητας «αλλουβιακά δάση με Alnus glutinosa και Fraxinus excelsior (Alno-Padion, Alnion incanae, Salicion albae)» (κωδικός 91E0* του Natura 2000), καθώς και μικρότερη έκταση του τύπου οικοτόπου προτεραιότητας «χλοώδεις διαπλάσεις με Nardus, ποικίλων ειδών, σε πυριτιούχα υποστρώματα των ορεινών ζωνών (και των υποορεινών ζωνών της ηπειρωτικής Ευρώπης)» (κωδικός 6230* του Natura 2000) [8]. Τους ίδιους τύπους οικοτόπων προτεραιότητας περιλαμβάνει και η βελγική ζώνη BE2100017 [9]. Στην ολλανδική ζώνη NL9803061 είναι ελάχιστη η έκταση του τύπου οικοτόπου προτεραιότητας «σταθερές παράκτιες θίνες με ποώδη βλάστηση (“γκρίζες θίνες”)» (κωδικός 2130* του Natura 2000) [10].

26. Όπως είναι αναμενόμενο, στις δύο ζώνες διατηρήσεως που καλύπτουν τον Σκάλδη αντιστοιχούν και διάφορα είδη ιχθύων του παραρτήματος ΙΙ της οδηγίας περί οικοτόπων, όπως η σαρδελομάνα, Φρίσσα (Alosa fallax), η μουρμουρίτσα (Rhodeus sericeus amarus), ο καλλιώνυμος (Cottus gobio), ο βίνος (Cobitis taenia), η λάμπρενα (Lampetra fluviatilis) και ο γαλέος θάλασσας ή μεγάλος γαλέος (πετρόμυζο) (Petromyzon marinus), μεταξύ των οποίων τα δύο τελευταία είδη δεν συνιστούν ιχθύες με την αυστηρή έννοια, αλλά ανήκουν στην υπερομοταξία των κυκλόστομων [11].

27. Τα σύνορα με τις Κάτω Χώρες απέχουν λίγα χιλιόμετρα. Άλλα κράτη μέλη βρίσκονται σε απόσταση περίπου 100 χλμ. (Γερμανία και Γαλλία) ή πιο μακριά από τη συγκεκριμένη θέση.

28. Το 2003, ο Βέλγος νομοθέτης αποφάσισε να παύσει οριστικά η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από πυρηνική ενέργεια. Ο νόμος της 31ης Ιανουαρίου 2003 όρισε ότι δεν επρόκειτο να κατασκευασθεί νέος πυρηνικός σταθμός και ότι θα έπαυε σταδιακά η λειτουργία των ενεργών πυρηνικών σταθμών, μετά τη συμπλήρωση 40 ετών λειτουργίας, ήτοι μεταξύ 2015 (Doel 1 και 2 και Tihange 1) και 2025. Δεδομένου ότι περισσότερο από το ήμισυ της συνολικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας προερχόταν από τους πυρηνικούς σταθμούς, ο νόμος της 31ης Ιανουαρίου 2003 αναγνώρισε, κατ’ ουσίαν, στην κυβέρνηση τη δυνατότητα να παρεκκλίνει από τα ανωτέρω σε περίπτωση απειλής για την ασφάλεια εφοδιασμού ηλεκτρικής ενέργειας.

29. Με νόμο της 18ης Δεκεμβρίου 2013 αναβλήθηκε κατά δέκα έτη η παύση λειτουργίας του πυρηνικού σταθμού Tihange l. Επίσης, καταργήθηκε η δυνατότητα της κυβερνήσεως να παρεκκλίνει από το χρονοδιάγραμμα για την παύση λειτουργίας των πυρηνικών σταθμών.

30. Ο πυρηνικός σταθμός Doel 1 έπαυσε να παράγει ηλεκτρική ενέργεια στις 15 Φεβρουαρίου 2015.

8 Τυποποιημένο έντυπο δεδομένων, http://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=BE2300006.

9 Τυποποιημένο έντυπο δεδομένων, http://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=BE2100017.

10 Τυποποιημένο έντυπο δεδομένων, http://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=NL9803061.

11 Βλ. υποσημειώσεις 8 έως 10 των παρουσών προτάσεων.

31. Εντούτοις, ο νόμος της 28ης Ιουνίου 2015 τροποποίησε την καταληκτική ημερομηνία για την παύση βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από τους σταθμούς Doel 1 και Doel 2, προκειμένου να εξυπηρετηθεί η ασφάλεια εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια στο Βέλγιο. Επιτρέπει εκ νέου στον πυρηνικό σταθμό Doel 1 να παράγει ηλεκτρική ενέργεια από τις 6 Ιουλίου 2015 έως τις 15 Φεβρουαρίου 2025 και μεταθέτει κατά δέκα έτη την οριστική παύση παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από τον πυρηνικό σταθμό Doel 2, η οποία ορίζεται πλέον για την 1η Δεκεμβρίου 2025.

32. Όπως προκύπτει από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, η παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας προϋπέθετε τη σύναψη συμφωνίας μεταξύ του Βελγικού Δημοσίου και της Electrabel AG (στο εξής: Electrabel), η οποία εκμεταλλεύεται τους πυρηνικούς σταθμούς. Η εν λόγω συμφωνία συνήφθη στις 30 Νοεμβρίου 2015. Περιλαμβάνει σχέδιο επενδύσεων ύψους περίπου 700 εκατομμυρίων ευρώ «για την παράταση της διάρκειας λειτουργίας». Τα προβλεπόμενα μέτρα περιλαμβάνουν τις τροποποιήσεις βάσει του τέταρτου περιοδικού ελέγχου ασφαλείας και των ελέγχων αντοχής που πραγματοποιήθηκαν μετά το ατύχημα της Φουκουσίμα.

33. Οι επενδύσεις αυτές υποβλήθηκαν σε προκαταρκτική εξέταση ως προς την ανάγκη εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών τους επιπτώσεων. Το συμπέρασμα της εν λόγω εξετάσεως ήταν ότι δεν επιβαλλόταν εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, διότι οι τροποποιήσεις δεν θα είχαν αρνητικές ραδιολογικές συνέπειες και δεν θα μετέβαλαν σημαντικά τις υφιστάμενες ραδιολογικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Η απόφαση αυτή αποτέλεσε αντικείμενο προσφυγής ενώπιον του Conseil d'État (Συμβούλιο της Επικρατείας, Βέλγιο). Η διαδικασία εκκρεμούσε ακόμη κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως [12].

34. Όσον αφορά τον σταθμό Doel 1, ο νόμος της 28ης Ιουνίου 2015 προϋποθέτει ότι θα χορηγηθεί νέα ατομική άδεια παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στον φορέα εκμεταλλεύσεως του σταθμού αυτού και ότι η άδεια λειτουργίας θα συμπληρωθεί με νέες διατάξεις για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας.

35. Οι δύο προσφεύγουσες ενώσεις της κύριας δίκης, οι οποίες έχουν ως σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος και της ποιότητας ζωής, άσκησαν ενώπιον του Cour constitutionnelle (Συνταγματικού Δικαστηρίου) αίτηση ακυρώσεως κατά του νόμου της 28ης Ιουνίου 2015, στο μέτρο που με αυτόν παρατείνεται κατά δέκα έτη η δραστηριότητα των πυρηνικών αντιδραστήρων Doel 1 και Doel 2 χωρίς να έχει προηγηθεί εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων ή διαδικασία συμμετοχής του κοινού.

36. Αμφότερες οι ενώσεις επικαλούνται τις Συμβάσεις του Espoo και του Ώρχους, καθώς και την οδηγία ΕΠΕ, την οδηγία περί οικοτόπων και την οδηγία για την προστασία των πτηνών.

IV. Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως

37. Το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο), λοιπόν, υποβάλλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

1) Πρέπει το άρθρο 2, παράγραφοι 1 έως 3, 6 και 7, το άρθρο 3, παράγραφος 8, το άρθρο 5 και το άρθρο 6, παράγραφος 1, και το σημείο 2 του παραρτήματος Ι της Συμβάσεως του Espoo να ερμηνευθούν σύμφωνα με τις διευκρινίσεις που περιλαμβάνονται στο Ενημερωτικό σημείωμα σχετικά με την εφαρμογή της Συμβάσεως σε δραστηριότητες που σχετίζονται με την πυρηνική ενέργεια και στις Συστάσεις σχετικά με τις καλές πρακτικές εφαρμογής της Συμβάσεως σε δραστηριότητες που σχετίζονται με την πυρηνική ενέργεια;

2) Έχει το άρθρο 1, σημείο 9, της Συμβάσεως του Espoo, το οποίο ορίζει την «αρμόδια αρχή», την έννοια ότι εξαιρεί από το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω συμβάσεως νομοθετικές πράξεις όπως ο νόμος της 28ης Ιουνίου 2015, «για την τροποποίηση του νόμου της 31ης Ιανουαρίου 2003 περί

12 Σ. 39 έως 40 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

σταδιακής καταργήσεως της πυρηνικής ενέργειας στη βιομηχανική παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, για λόγους προστασίας της ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού», λαμβανομένων, ιδίως, υπόψη των διαφόρων μελετών και ακροάσεων που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της θεσπίσεως του εν λόγω νόμου;

3) α) Έχουν τα άρθρα 2 έως 6 της Συμβάσεως του Espoo την έννοια ότι εφαρμόζονται πριν από τη θέσπιση νομοθετικής πράξεως όπως ο νόμος της 28ης Ιουνίου 2015, «για την τροποποίηση του νόμου της 31ης Ιανουαρίου 2003 περί σταδιακής καταργήσεως της πυρηνικής ενέργειας στη βιομηχανική παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, για λόγους προστασίας της ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού», του οποίου το άρθρο 2 μεταθέτει την ημερομηνία απενεργοποιήσεως και οριστικής παύσεως της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από τους πυρηνικούς σταθμούς Doel 1 και Doel 2;

β) Είναι η απάντηση στο ερώτημα του στοιχείου α′ διαφορετική για τον σταθμό Doel 1 σε σχέση με τον σταθμό Doel 2, αν ληφθεί υπόψη ότι στην περίπτωση του πρώτου σταθμού απαιτείται η έκδοση διοικητικών πράξεων για την εκτέλεση του προμνησθέντος νόμου της 28ης Ιουνίου 2015;

γ) Μπορεί η ασφάλεια εφοδιασμού της χώρας με ηλεκτρική ενέργεια να αποτελεί επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος που επιτρέπει παρέκκλιση από την εφαρμογή των άρθρων 2 έως 6 της Συμβάσεως του Espoo ή αναστολή της εφαρμογής αυτής;

4) Έχει το άρθρο 2, παράγραφος 2, της Συμβάσεως του Ώρχους «για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος» την έννοια ότι αποκλείει από το πεδίο εφαρμογής της συμβάσεως αυτής νομοθετικές πράξεις όπως ο νόμος της 28ης Ιουνίου 2015, «για την τροποποίηση του νόμου της 31ης Ιανουαρίου 2003 περί σταδιακής καταργήσεως της πυρηνικής ενέργειας στη βιομηχανική παραγωγή ενέργειας, για λόγους προστασίας της ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού», είτε ληφθούν υπόψη είτε όχι οι διάφορες μελέτες και ακροάσεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της θεσπίσεως του νόμου αυτού;

5) α) Λαμβανομένων, ιδίως, υπόψη των «Συστάσεων του Μάαστριχτ για τους τρόπους προώθησης της αποτελεσματικής συμμετοχής του κοινού στη διαδικασία λήψεως περιβαλλοντικών αποφάσεων» στην περίπτωση διαδικασίας λήψεως αποφάσεως με περισσότερα στάδια, έχουν τα άρθρα 2 και 6, σε συνδυασμό με το παράρτημα Ι, σημείο 1, της Συμβάσεως του Ώρχους, την έννοια ότι εφαρμόζονται πριν από τη θέσπιση νομοθετικής πράξεως όπως ο νόμος της 28ης Ιουνίου 2015, «για την τροποποίηση του νόμου της 31ης Ιανουαρίου 2003 περί σταδιακής καταργήσεως της πυρηνικής ενέργειας στη βιομηχανική παραγωγή ενέργειας, για λόγους προστασίας της ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού», του οποίου το άρθρο 2 μεταθέτει την ημερομηνία απενεργοποιήσεως και οριστικής παύσεως της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από τους πυρηνικούς σταθμούς Doel 1 και Doel 2;

β) Είναι η απάντηση στο ερώτημα του στοιχείου α′ διαφορετική για τον σταθμό Doel 1 σε σχέση με τον σταθμό Doel 2, αν ληφθεί υπόψη ότι στην περίπτωση του πρώτου σταθμού απαιτείται η έκδοση διοικητικών πράξεων για την εκτέλεση του προμνησθέντος νόμου της 28ης Ιουνίου 2015;

γ) Μπορεί η ασφάλεια εφοδιασμού της χώρας με ηλεκτρική ενέργεια να αποτελεί επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος που επιτρέπει παρέκκλιση από την εφαρμογή των άρθρων 2 και 6 της Συμβάσεως του Ώρχους ή αναστολή της εφαρμογής αυτής;

6) α) Έχει το άρθρο 1, παράγραφος 2, σε συνδυασμό με το σημείο 13, στοιχείο α′, του παραρτήματος ΙΙ της οδηγίας ΕΠΕ, ενδεχομένως ερμηνευόμενο και υπό το πρίσμα των Συμβάσεων του Espoo και του Ώρχους, την έννοια ότι εφαρμόζεται ως προς τη μετάθεση της ημερομηνίας

απενεργοποιήσεως και οριστικής παύσεως της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό η οποία προϋποθέτει, όπως εν προκειμένω, σημαντικές επενδύσεις και προσαρμογές ασφαλείας για τους πυρηνικούς σταθμούς Doel 1 και 2;

β) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα του στοιχείου α′, έχουν τα άρθρα 2 έως 8 και 11 και τα παραρτήματα I, II και III της οδηγίας ΕΠΕ την έννοια ότι εφαρμόζονται πριν από τη θέσπιση νομοθετικής πράξεως όπως ο νόμος της 28ης Ιουνίου 2015, «για την τροποποίηση του νόμου της 31ης Ιανουαρίου 2003 περί σταδιακής καταργήσεως της πυρηνικής ενέργειας στη βιομηχανική παραγωγή ενέργειας, για λόγους προστασίας της ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού», του οποίου το άρθρο 2 μεταθέτει την ημερομηνία απενεργοποιήσεως και οριστικής παύσεως της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από τους πυρηνικούς σταθμούς Doel 1 και Doel 2;

γ) Είναι η απάντηση στα ερωτήματα των στοιχείων α′ και β′ διαφορετική για τον σταθμό Doel 1 σε σχέση με τον σταθμό Doel 2, αν ληφθεί υπόψη ότι στην περίπτωση του πρώτου σταθμού απαιτείται η έκδοση διοικητικών πράξεων για την εκτέλεση του προμνησθέντος νόμου της 28ης Ιουνίου 2015;

δ) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα του στοιχείου α′, έχει το άρθρο 2, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ την έννοια ότι επιτρέπει να εξαιρεθεί η μετάθεση του χρόνου απενεργοποιήσεως πυρηνικού σταθμού από την εφαρμογή των άρθρων 2 έως 8 και 11 της οδηγίας ΕΠΕ, για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος που συνδέονται με την ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού της χώρας;

7) Πρέπει η έννοια της «ειδικής νομοθετικής πράξης» του άρθρου 1, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ να ερμηνευθεί κατά τρόπον ο οποίος αποκλείει από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής νομοθετική πράξη όπως ο νόμος της 28ης Ιουνίου 2015, «για την τροποποίηση του νόμου της 31ης Ιανουαρίου 2003 περί σταδιακής καταργήσεως της πυρηνικής ενέργειας στη βιομηχανική παραγωγή ενέργειας, για λόγους προστασίας της ασφάλειας ενεργειακού εφοδιασμού», λαμβανομένων ιδίως υπόψη των διαφόρων μελετών και ακροάσεων που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της θεσπίσεως του νόμου αυτού οι οποίες θα μπορούσαν να επιτύχουν τους σκοπούς της προμνησθείσας οδηγίας;

8) α) Έχει το άρθρο 6 της οδηγίας περί οικοτόπων σε συνδυασμό με τα άρθρα 3 και 4 της οδηγίας περί προστασίας των πτηνών, ενδεχομένως ερμηνευόμενο και υπό το πρίσμα της οδηγίας ΕΠΕ και των Συμβάσεων του Espoo και του Ώρχους, την έννοια ότι εφαρμόζεται ως προς τη μετάθεση της ημερομηνίας απενεργοποιήσεως και οριστικής παύσεως της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό η οποία προϋποθέτει, όπως εν προκειμένω, σημαντικές επενδύσεις και προσαρμογές ασφαλείας για τους πυρηνικούς σταθμούς Doel 1 και 2;

β) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα του στοιχείου α′, έχει το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων την έννοια ότι εφαρμόζεται πριν από τη θέσπιση νομοθετικής πράξεως όπως ο νόμος της 28ης Ιουνίου 2015 «περί τροποποιήσεως του νόμου της 31ης Ιανουαρίου 2003 για τη σταδιακή κατάργηση της πυρηνικής ενέργειας στη βιομηχανική παραγωγή ενέργειας για να εξυπηρετηθεί η ασφάλεια ενεργειακού εφοδιασμού», του οποίου το άρθρο 2 μεταθέτει την ημερομηνία απενεργοποιήσεως και οριστικής παύσεως της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από τους πυρηνικούς σταθμούς Doel 1 και Doel 2;

γ) Είναι η απάντηση στα ερωτήματα των στοιχείων α′ και β′ διαφορετική για τον σταθμό Doel 1 σε σχέση με τον σταθμό Doel 2, αν ληφθεί υπόψη ότι στην περίπτωση του πρώτου σταθμού απαιτείται η έκδοση διοικητικών πράξεων για την εκτέλεση του προμνησθέντος νόμου της 28ης Ιουνίου 2015;

δ) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα του στοιχείου α′, έχει το άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας περί οικοτόπων την έννοια ότι επιτρέπει να θεωρηθεί επιτακτικός λόγος σημαντικού δημοσίου συμφέροντος η ασφάλεια εφοδιασμού της χώρας με ηλεκτρική ενέργεια, λαμβανομένων ιδίως υπόψη των διαφόρων μελετών και ακροάσεων που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της θεσπίσεως του προμνησθέντος νόμου της 28ης Ιουνίου 2015 οι οποίες θα μπορούσαν να επιτύχουν τους σκοπούς της προμνησθείσας οδηγίας;

9) Αν, βάσει των απαντήσεων στα προηγούμενα προδικαστικά ερωτήματα, ο εθνικός δικαστής καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο προσβαλλόμενος νόμος αντιβαίνει σε κάποια από τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τις συμβάσεις ή τις οδηγίες που μνημονεύθηκαν ανωτέρω, χωρίς η ασφάλεια εφοδιασμού της χώρας με ηλεκτρική ενέργεια να συνιστά επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος που επιτρέπει παρέκκλιση από τις υποχρεώσεις αυτές, θα μπορούσαν να διατηρηθούν σε ισχύ τα αποτελέσματα του νόμου της 28ης Ιουνίου 2015, προκειμένου να μην υπάρξει ανασφάλεια δικαίου και να δοθεί η δυνατότητα να τηρηθούν οι υποχρεώσεις της εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και της συμμετοχής του κοινού, οι οποίες απορρέουν από τις προμνησθείσες συμβάσεις και οδηγίες;

38. Γραπτές παρατηρήσεις κατέθεσαν η Inter-Environnement Wallonie ASBL και η Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen vzw, καθώς και η Electrabel S.A., ως παρεμβαίνουσα στην κύρια δίκη, το Βασίλειο του Βελγίου, η Δημοκρατία της Αυστρίας, η Γερμανία, η Πορτογαλική Δημοκρατία, η Δημοκρατία της Φινλανδίας, η Τσεχική Δημοκρατία, το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι ανωτέρω μετέχοντες στη διαδικασία, πλην του Ηνωμένου Βασιλείου, παρέστησαν και στην επ' ακροατηρίου συζήτηση της 10ης Σεπτεμβρίου 2018.

V. Νομική εκτίμηση

39. Τα ερωτήματα που υποβάλλει το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) σκοπούν στην ερμηνεία δύο διεθνών συμβάσεων της Ένωσης και δύο οδηγιών του δικαίου της Ένωσης όσον αφορά παρόμοια νομικά ζητήματα και συγκεκριμένα το αν η επέκταση της περιόδου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικούς σταθμούς (σχετικά υπό Γ και Δ), με νομοθετική πράξη (σχετικά υπό Β) πρέπει να υποβάλλεται ως έργο σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, καθώς και το αν χωρεί παρέκκλιση από ενδεχόμενες υποχρεώσεις εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων (σχετικά υπό Ε). Αρχικώς, θα εξετάσω τα ζητήματα αυτά υπό το πρίσμα της οδηγίας ΕΠΕ, προκειμένου να εξακριβώσω στη συνέχεια κατά πόσον οι δύο συμβάσεις επηρεάζουν το αποτέλεσμα. Ωστόσο, τα ερωτήματα σε σχέση με την οδηγία περί οικοτόπων χρήζουν χωριστής εκτιμήσεως (σχετικά υπό ΣΤ). Δεδομένου ότι η απάντηση στα ερωτήματα υποδεικνύει ότι κατά πάσα πιθανότητα υφίσταται διαδικαστική πλημμέλεια, θα εξετάσω επίσης κατά πόσον είναι δυνατόν να διατηρηθούν τα αποτελέσματα ενός μέτρου το οποίο θεσπίσθηκε κατά παράβαση των κανόνων περί εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων (σχετικά υπό Ζ). Κατ' αρχάς όμως πρέπει να διερευνηθεί μήπως η Συνθήκη ΕΚΑΕ αποκλείει την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης στην υπό κρίση υπόθεση (σχετικά υπό Α).

Α. Επί της δυνατότητας εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας

40. Όλες οι πράξεις που αποτελούν αντικείμενο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως είχαν στηριχθεί στις υφιστάμενες, κατά περίπτωση, περιβαλλοντικές αρμοδιότητες οι οποίες κατοχυρώνονται σήμερα στο άρθρο 192 ΣΛΕΕ, καθώς και, σε σχέση με τις συμβάσεις, στην ισχύουσα σε κάθε χρονική περίοδο διαδικαστική διάταξη για την άσκηση εξωτερικών αρμοδιοτήτων.

41. Ωστόσο, βάσει του άρθρου 106α, παράγραφος 3, ΑΕ, οι διατάξεις της Συνθήκης ΛΕΕ δεν παρεκκλίνουν από τις διατάξεις της Συνθήκης ΕΚΑΕ[13]. Συνεπώς, πρέπει να εξετασθεί κατ' αρχάς αν η εφαρμογή των δύο συμβάσεων ή των δύο οδηγιών, σε σχέση με την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικούς σταθμούς, θα οδηγούσε σε τέτοια παρέκκλιση.

42. Πάντως, παρέκκλιση δεν υφίσταται, όταν οι επίμαχες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης αφορούν ζητήματα τα οποία δεν ρυθμίζονται στη Συνθήκη ΕΚΑΕ ή βάσει αυτής[14].

43. Συναφώς, πρέπει να ληφθούν υπόψη ιδίως οι διατάξεις του τίτλου ΙΙ, κεφάλαιο 3, ΑΕ σχετικά με την προστασία της υγείας στον τομέα της πυρηνικής ενέργειας. Αυτές χρήζουν ευρείας ερμηνείας, ώστε να διασφαλίζεται η πρακτική τους αποτελεσματικότητα[15]. Επομένως, η χορήγηση διοικητικών αδειών για την κατασκευή και τη λειτουργία πυρηνικών εγκαταστάσεων εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης ΕΚΑΕ, καθόσον αφορά τις αναγόμενες στην προστασία της υγείας από τους προερχόμενους για τον πληθυσμό κινδύνους των ιοντιζουσών ακτινοβολιών[16].

44. Στο πλαίσιο τούτο, πρέπει να σημειωθεί κατ' αρχάς ότι το εν λόγω πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης ΕΚΑΕ σε σχέση με την προστασία του πληθυσμού δεν μπορεί να αποκλείσει την εφαρμογή της οδηγίας περί οικοτόπων. Πράγματι, η οδηγία αυτή δεν σκοπεί στην προστασία του πληθυσμού, αλλά στη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας.

45. Πάντως, ούτε σε σχέση με την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η οποία ρυθμίζεται βάσει της οδηγίας ΕΠΕ και των Συμβάσεων του Espoo και του Ώρχους, θεσπίσθηκαν αντίστοιχοι κανόνες με βάση τις διατάξεις της Συνθήκης ΕΚΑΕ. Επιπλέον, οι προβλεπόμενες εκτιμήσεις των περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν περιορίζονται στην προστασία του πληθυσμού από τις ιοντίζουσες ακτινοβολίες, αλλά καλύπτουν όλες τις σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις που θα μπορούσε να προκαλέσει το κάθε έργο.

46. Άλλωστε, ο νομοθέτης της Ένωσης έλαβε ως δεδομένο, προφανώς, το ότι οι Συμβάσεις και η οδηγία ΕΠΕ δεν είναι ασυμβίβαστες με τη Συνθήκη ΕΚΑΕ, διότι οι σχετικές διατάξεις προβλέπουν ρητώς την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των πυρηνικών σταθμών[17], αλλά δεν στηρίζονται συμπληρωματικώς στη Συνθήκη ΕΚΑΕ.

47. Το Βέλγιο επισημαίνει μεν ότι η εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης δεν μπορεί να αντιβαίνει ούτε στους σκοπούς της Συνθήκης ΕΚΑΕ και ιδίως στον σκοπό της ασφάλειας εφοδιασμού με βάση το άρθρο 2, στοιχείο δ', ΑΕ, αλλά τούτο αφορά τον εφοδιασμό με μεταλλεύματα και πυρηνικά καύσιμα. Δεν είναι πρόδηλο ότι η εν λόγω ασφάλεια εφοδιασμού θα επηρεαζόταν λόγω εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ή λόγω συμμετοχής του κοινού.

48. Επομένως, οι λοιποί μετέχοντες στη διαδικασία και το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) ορθώς συμφωνούν με την εκτίμηση ότι η Συνθήκη ΕΚΑΕ δεν αποκλείει την εφαρμογή των επίδικων Συμβάσεων και οδηγιών.

13 Απόφαση της 12ης Φεβρουαρίου 2015, Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου (C-48/14, EU:C:2015:91, σκέψη 38).

14 Βλ., συναφώς, αποφάσεις της 29ης Μαρτίου 1990, Ελλάδα κατά Συμβουλίου (C-62/88, EU:C:1990:153, σκέψη 17), και της 12ης Απριλίου 2005, Επιτροπή κατά Ηνωμένου Βασιλείου (C-61/03, EU:C:2005:210, σκέψη 44), καθώς και γνωμοδότηση 1/94 (Συμφωνίες προσαρτημένες στη Συμφωνία ΠΟΕ), της 15ης Νοεμβρίου 1994 (EU:C:1994:384, σκέψη 24).

15 Αποφάσεις της 10ης Δεκεμβρίου 2002, Επιτροπή κατά Συμβουλίου (Σύμβαση για την Πυρηνική Ασφάλεια, C-29/99, EU:C:2002:734, σκέψη 78), και της 27ης Οκτωβρίου 2009, ČEZ (C-115/08, EU:C:2009:660, σκέψη 100).

16 Απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 2009, ČEZ (C-115/08, EU:C:2009:660, σκέψη 105). Βλ., επίσης, απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 2002, Επιτροπή κατά Συμβουλίου (Σύμβαση για την Πυρηνική Ασφάλεια, C-29/99, EU:C:2002:734, σκέψη 89).

17 Παράρτημα Ι, σημείο 2, της Συμβάσεως του Espoo, παράρτημα Ι, σημείο, πέμπτη περίπτωση, της Συμβάσεως του Ώρχους και παράρτημα Ι, σημείο 2, στοιχείο β', της οδηγίας ΕΠΕ.

Β. Η υποβολή νομοθετικών πράξεων σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων

49. Τα ερωτήματα 2, 4 και 7 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορούν το γεγονός ότι η περίοδος της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στους πυρηνικούς σταθμούς του Doel 1 και 2 παρατάθηκε με νομοθετικό μέτρο. Ως εκ τούτου, το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) ζητεί να διευκρινισθεί, κατ' ουσίαν, αν νομοθετικό μέτρο χρήζει εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών του επιπτώσεων δυνάμει των Συμβάσεων του Espoo και του Ώρχους, καθώς και της οδηγίας ΕΠΕ.

50. Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ, η οδηγία δεν εφαρμόζεται στα έργα που εγκρίνονται λεπτομερώς με ειδική εθνική νομοθετική πράξη, καθότι οι στόχοι που επιδιώκονται με την παρούσα οδηγία, συμπεριλαμβανομένης της παροχής πληροφοριών, επιτυγχάνονται μέσω της νομοθετικής διαδικασίας.

51. Αντιθέτως, η Σύμβαση του Espoo δεν αποκλείει ρητώς τις νομοθετικές πράξεις. Το άρθρο 2, σημείο 2, της Συμβάσεως του Ώρχους περιέχει επιφύλαξη όσον αφορά τη νομοθεσία. Ωστόσο, η επιφύλαξη αυτή συνίσταται μόνον στην εξαίρεση φορέων ή θεσμικών οργάνων που ενεργούν υπό νομοθετική ιδιότητα.

52. Επομένως, αμφότερες οι Συμβάσεις θα μπορούσαν να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι καλύπτουν επίσης πράξεις του νομοθέτη ως προς τις οποίες ο νομοθέτης δεν ενεργεί υπό νομοθετική ιδιότητα, αλλά ως διοικητική αρχή η οποία εγκρίνει ορισμένο έργο [18].

53. Εκ πρώτης όψεως, αυτό το διευρυμένο, έναντι της οδηγίας ΕΠΕ, πεδίο εφαρμογής της περιβαλλοντικής εκτιμήσεως φαίνεται προτιμότερο, διότι, σε διαφορετική περίπτωση, θα υφίστατο κίνδυνος καταστρατηγήσεως, ιδίως στην περίπτωση μεγάλων έργων, τα οποία θα μπορούσαν να έχουν ιδιαιτέρως σοβαρές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

54. Τέτοιου είδους καταστρατήγηση δεν θα συνιστούσε μόνον παραβίαση των δύο Συμβάσεων, αλλά και της γενικής υποχρεώσεως περιβαλλοντικής εκτιμήσεως βάσει του διεθνούς δικαίου. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Διεθνές Δικαστήριο (ΔΔ), όλα τα κράτη οφείλουν να προβαίνουν σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, όταν συντρέχει ο κίνδυνος μια προγραμματισμένη ή προτεινόμενη δραστηριότητα να προκαλέσει σημαντικές δυσμενείς επιπτώσεις σε διασυνοριακό επίπεδο [19]. Επίσης, βάσει γενικής αρχής του διεθνούς δικαίου, η οποία εκφράζεται, για παράδειγμα, στα άρθρα 27 και 46 της Συμβάσεως της Βιέννης περί του δικαίου των Συνθηκών [20], τα κράτη δεν μπορούν να επικαλεσθούν την εθνική έννομη τάξη, συμπεριλαμβανομένης της εσωτερικής κατανομής αρμοδιοτήτων, προκειμένου να δικαιολογήσουν την παραβίαση υποχρεώσεων που απορρέουν από το διεθνές δίκαιο. Στο δίκαιο της Ένωσης ισχύουν οι ίδιες αρχές [21]. Κατά συνέπεια, η νεότερη διάταξη του άρθρου 2, παράγραφος 5, της οδηγίας ΕΠΕ η οποία εισάγει εξαίρεση για συγκεκριμένες πράξεις εθνικής νομοθεσίας και προστέθηκε εν τω μεταξύ με την οδηγία 2014/52/ΕΕ [22], αλλά δεν μπορεί να εφαρμοσθεί ακόμη για την υπόθεση της κύριας δίκης, αποκλείει τη δυνατότητα εξαιρέσεως σε περιπτώσεις διασυνοριακής εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων σύμφωνα με το άρθρο 7.

18 Βλ., σχετικά με την εφαρμογή της Συμβάσεως του Ώρχους για παρόμοια μέτρα στο Ηνωμένο Βασίλειο, την επιτροπή συμμορφώσεως με τη Σύμβαση του Ώρχους, διαπιστώσεις και συστάσεις της 23ης Οκτωβρίου 2013, Ewing κατά Ηνωμένου Βασιλείου (ACCC/C/2011/61, ECE/MP.PP/C.1/2013/13, Hybrid Bill, αριθ. 54). Βλ., σχετικά με την εν λόγω επιτροπή, προτάσεις μου στην υπόθεση Edwards (C-260/11, EU:C:2012:645, σημείο 8). Αντίθετες όμως οι αποφάσεις της 18ης Οκτωβρίου 2011, Boxus κ.λπ. (C-128/09 έως C-131/09, C-134/09 και C-135/09, EU:C:2011:667, σκέψη 50), και της 16ης Φεβρουαρίου 2012, Solvay κ.λπ. (C-182/10, EU:C:2012:82, σκέψη 43).

19 Αποφάσεις του ΔΔ, της 20ής Απριλίου 2010, Pulp Mills on the River Uruguay (Αργεντινή κατά Ουρουγουάης), *I.C.J. Reports* 2010, σ. 14, σκέψη 204, και της 16ης Δεκεμβρίου 2015, Certain Activities Carried Out by Nicaragua in the Border Area (Κόστα Ρίκα κατά Νικαράγουας) and Construction of a Road in Costa Rica along the San Juan River (Νικαράγουα κατά Κόστα Ρίκα), *I.C.J. Reports* 2015, σ. 665, σκέψη 104.

20 Συναφθείσα στις 23 Μαΐου 1969 (*Recueil des Traités des Nations unies*, τόμος 1155, σ. 331).

21 Βλ., για παράδειγμα, αποφάσεις της 5ης Μαΐου 1970, Επιτροπή κατά Βελγίου (77/69, EU:C:1970:34, σκέψη 15), και της 9ης Δεκεμβρίου 2003, Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-129/00, EU:C:2003:656, σκέψη 29), καθώς και γνωμοδότηση 1/09 (Συμφωνία σχετικά με τη θέσπιση κανόνων περί ενοποιημένου συστήματος επιλύσεως των διαφορών σε θέματα διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας) της 8ης Μαρτίου 2011 (EU:C:2011:123, σκέψη 86).

22 Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 16ης Απριλίου 2014 (ΕΕ 2014, L 124, σ. 1).

55. Εν τέλει όμως το Δικαστήριο δεν επιβάλλεται να κρίνει, εν προκειμένω, ποιες είναι οι συνέπειες αυτής της υφιστάμενης, εκ πρώτης όψεως, αντιθέσεως μεταξύ του άρθρου 1, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ και των Συμβάσεων του Espoo και του Ώρχους. Πράγματι, ο τρόπος κατά τον οποίο έχει ερμηνεύσει το άρθρο 1, παράγραφος 4, αποτρέπει την παραβίαση των Συμβάσεων.

56. Πιο συγκεκριμένα, έχει κρίνει, σχετικά με το άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ, ότι αυτό απαλλάσσει έργα από τη διαδικασία εκτιμήσεως μόνον εφόσον πληρούνται δύο προϋποθέσεις. Πρώτον, το έργο πρέπει να εγκρίνεται καταλεπτώς με ειδικό νόμο· δεύτερον, οι στόχοι της οδηγίας, συμπεριλαμβανομένου αυτού της παροχής πληροφοριών, πρέπει να επιτυγχάνονται μέσω της νομοθετικής διαδικασίας [23].

57. Η πρώτη προϋπόθεση υποδηλώνει ότι η νομοθετική πράξη πρέπει να έχει τα ίδια χαρακτηριστικά με αυτά που προσιδιάζουν σε άδεια κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας ΕΠΕ [24]. Στο μέτρο που η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά το σημείο αυτό, θα εξετάσω το συγκεκριμένο ζήτημα σε σχέση με την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας [25].

58. Η δεύτερη προϋπόθεση υποδηλώνει ότι οι σκοποί της οδηγίας ΕΠΕ πρέπει να επιτυγχάνονται μέσω της νομοθετικής διαδικασίας. Συναφώς, από το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας συνάγεται ότι ο κύριος σκοπός της είναι να εξασφαλίσει ότι «πριν από τη χορήγηση της σχετικής άδειας» εκτιμώνται οι επιπτώσεις των σχεδίων που ενδέχεται να θίξουν σημαντικά το περιβάλλον, ιδίως λόγω της φύσεως, του μεγέθους ή του τόπου πραγματοποιήσεώς τους [26].

59. Συνεπώς, ο εθνικός νομοθέτης πρέπει να διαθέτει, κατά τον χρόνο εγκρίσεως του σχεδίου, επαρκή πληροφοριακά στοιχεία. Οι πληροφορίες που πρέπει να παρέχει ο κύριος του έργου περιλαμβάνουν τουλάχιστον περιγραφή του σχεδίου, περιέχουσα στοιχεία σχετικά με τον τόπο πραγματοποιήσεώς του, τη σύλληψή του και το μέγεθός του, περιγραφή των μέτρων που μελετώνται προκειμένου να αποφευχθούν και να μειωθούν και, αν είναι δυνατό, να αντιμετωπισθούν οι σημαντικότερες επιπτώσεις, καθώς και τα απαραίτητα στοιχεία για την εξακρίβωση και την εκτίμηση των σημαντικών επιπτώσεων που ενδέχεται να έχει το σχέδιο στο περιβάλλον [27].

60. Πέραν της παροχής πληροφοριών, πρέπει να εξασφαλίζεται και η επαρκής συμμετοχή του κοινού στη νομοθετική διαδικασία. Πράγματι, όπως μαρτυρούν οι αιτιολογικές σκέψεις 16, 17 και 19, η συμμετοχή αυτή αποτελεί, επίσης, βασικό σκοπό της οδηγίας ΕΠΕ. Τούτο, μάλιστα, καλύπτει κατ' ανάγκη και τη διασυνοριακή συμμετοχή του κοινού, καθόσον η οδηγία πρέπει να εξασφαλίζει και την εφαρμογή της Συμβάσεως του Espoo όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 15.

61. Οι απαιτήσεις των δύο Συμβάσεων, λοιπόν, πρέπει να πληρούνται, όταν επιτυγχάνονται οι σκοποί της οδηγίας ΕΠΕ με την έκδοση νομοθετικής πράξεως.

23 Αποφάσεις της 16ης Σεπτεμβρίου 1999, WWF κ.λπ. (C-435/97, EU:C:1999:418, σκέψη 57), της 18ης Οκτωβρίου 2011, Boxus κ.λπ. (C-128/09 έως C-131/09, C-134/09 και C-135/09, EU:C:2011:667, σκέψη 37), καθώς και της 17ης Νοεμβρίου 2016, Stadt Wiener Neustadt (C-348/15, EU:C:2016:882, σκέψη 26).

24 Αποφάσεις της 16ης Σεπτεμβρίου 1999, WWF κ.λπ. (C-435/97, EU:C:1999:418, σκέψη 58), της 18ης Οκτωβρίου 2011, Boxus κ.λπ. (C-128/09 έως C-131/09, C-134/09 και C-135/09, EU:C:2011:667, σκέψεις 38 και 39), καθώς και της 17ης Νοεμβρίου 2016, Stadt Wiener Neustadt (C-348/15, EU:C:2016:882, σκέψη 27).

25 Βλ. σημεία 63 επ. των παρουσών προτάσεων.

26 Αποφάσεις της 18ης Οκτωβρίου 2011, Boxus κ.λπ. (C-128/09 έως C-131/09, C-134/09 και C-135/09, EU:C:2011:667, σκέψη 41), καθώς και της 17ης Νοεμβρίου 2016, Stadt Wiener Neustadt (C-348/15, EU:C:2016:882, σκέψη 29).

27 Αποφάσεις της 18ης Οκτωβρίου 2011, Boxus κ.λπ. (C-128/09 έως C-131/09, C-134/09 και C-135/09, EU:C:2011:667, σκέψη 43), καθώς και της 17ης Νοεμβρίου 2016, Stadt Wiener Neustadt (C-348/15, EU:C:2016:882, σκέψη 30).

62. Επομένως, στα ερωτήματα 2, 4 και 7 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι κατά το άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ, από το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας εξαιρούνται μόνον τα έργα που εγκρίνονται λεπτομερώς με ειδική νομοθετική πράξη, κατά τρόπο ώστε οι σκοποί που επιδιώκονται με την οδηγία να επιτυγχάνονται μέσω της νομοθετικής διαδικασίας. Απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να συνεκτιμήσει τόσο το περιεχόμενο της εκδοθείσας νομοθετικής πράξεως όσο και το σύνολο της νομοθετικής διαδικασίας που οδήγησε στην έκδοσή της καθώς και, μεταξύ άλλων, τις προπαρασκευαστικές πράξεις και τις κοινοβουλευτικές συζητήσεις και να εξετάσει κατά πόσον η νομοθετική πράξη εξομοιούται με έγκριση έργου και αν οι σκοποί που επιδιώκονται με την οδηγία επιτυγχάνονται μέσω της νομοθετικής διαδικασίας [28].

Γ. Επί της παρατάσεως της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας

63. Εντούτοις, οι σκοποί της οδηγίας ΕΠΕ ή των Συμβάσεων του Espoo και του Ώρχους πρέπει να καλύπτονται μόνο στον βαθμό που το επίμαχο μέτρο εμπίπτει στο εκάστοτε πεδίο εφαρμογής. Υπό αυτό το πρίσμα, το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) ζητεί να διευκρινισθεί, με τα ερωτήματα 1, 3, στοιχείο α′, και 5, στοιχείο α′, καθώς και με το πρώτο σκέλος του ερωτήματος 6, στοιχείο α′, κατά πόσον η παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικούς σταθμούς πρέπει να θεωρηθεί ως έργο.

1. Η έννοια του έργου στην οδηγία ΕΠΕ

64. Το πρώτο σκέλος του ερωτήματος 6, στοιχείο α′, επιδιώκει να διευκρινισθεί κατά πόσον η παράταση της περιόδου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικούς σταθμούς συνιστά έργο κατά την έννοια της οδηγίας ΕΠΕ.

65. Το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ ορίζει ως έργο την «υλοποίηση κατασκευαστικών εργασιών ή άλλων εγκαταστάσεων ή τεχνικών κατασκευών» (πρώτη περίπτωση) και «άλλες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον ή το τοπίο, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι επεμβάσεις που αφορούν την εκμετάλλευση των πόρων του εδάφους» (δεύτερη περίπτωση).

66. Το Δικαστήριο έχει κρίνει, ως προς τούτο, ότι η έννοια «έργο» περιλαμβάνει εργασίες ή επεμβάσεις που τροποποιούν, υπό την έννοια της υλικής μεταβολής, τα πράγματα στον συγκεκριμένο χώρο [29]. Επομένως, η απλή παράταση υφιστάμενης άδειας λειτουργίας ενός έργου που δεν συνδέεται με εργασίες ή επεμβάσεις οι οποίες τροποποιούν, υπό την έννοια της υλικής μεταβολής, τα πράγματα στον συγκεκριμένο χώρο, δεν μπορεί να χαρακτηρισθεί ως έργο κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ [30].

67. Ασφαλώς, η ερμηνεία αυτή του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ είναι εύλογη με βάση το γράμμα της συγκεκριμένης διατάξεως, αλλά δεν συνάδει με τις Συμβάσεις του Espoo και του Ώρχους.

28 Απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2011, Boxus κ.λπ. (C-128/09 έως C-131/09, C-134/09 και C-135/09, EU:C:2011:667, σκέψη 48).

29 Αποφάσεις της 17ης Μαρτίου 2011, Brussels Hoofdstedelijk Gewest κ.λπ. (C-275/09, EU:C:2011:154, σκέψη 24), και της 19ης Απριλίου 2012, Pro-Braine κ.λπ. (C-121/11, EU:C:2012:225, σκέψη 31).

30 Αποφάσεις της 17ης Μαρτίου 2011, Brussels Hoofdstedelijk Gewest κ.λπ. (C-275/09, EU:C:2011:154, σκέψη 24), και της 19ης Απριλίου 2012, Pro-Braine κ.λπ. (C-121/11, EU:C:2012:225, σκέψη 32).

2. Η έννοια του έργου στη Σύμβαση του Espoo

68. Τα ερωτήματα του Cour constitutionnelle (Συνταγματικού Δικαστηρίου) δεν αφορούν μεν ρητώς την έννοια του έργου στη Σύμβαση του Espoo, αλλά τόσο το ερώτημα 1 όσο και το ερώτημα 3, στοιχείο α′, σχετίζονται εν τέλει με αυτήν. Με το ερώτημα 1 δεν ερωτάται, ιδίως, αν τα δύο έγγραφα που αναφέρονται σε αυτό είναι δεσμευτικά –ουδόλως διεκδικούν τέτοια εφαρμογή. Αντιθέτως, με το εν λόγω ερώτημα ζητείται να διευκρινισθεί αν είναι ορθή η νομική άποψη η οποία προβάλλεται στα συγκεκριμένα έγγραφα, ότι η παράταση της άδειας πυρηνικού σταθμού συνιστά έργο. Αυτό είναι, σε τελική ανάλυση, και η ουσία του ερωτήματος 3, στοιχείο α′.

α) Επί της ερμηνευτικής αρμοδιότητας του Δικαστηρίου

69. Η εξέταση της έννοιας του έργου στη Σύμβαση του Espoo προϋποθέτει κατ' αρχάς ότι το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να ερμηνεύει τη Σύμβαση.

70. Δεδομένου ότι η τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα ενέκρινε τη Σύμβαση του Espoo, οι διατάξεις της συνιστούν πλέον αναπόσπαστο τμήμα της έννομης τάξεως της Ένωσης δυνάμει του άρθρου 216, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ [31].

71. Μολονότι η σύμβαση συνήφθη από την Κοινότητα και όλα τα κράτη μέλη της δυνάμει συντρέχουσας αρμοδιότητας [32], το Δικαστήριο, επιλαμβανόμενο σύμφωνα με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, είναι αρμόδιο για την οριοθέτηση της κατανομής μεταξύ των αρμοδιοτήτων που ανατίθενται στην Ένωση και αυτών οι οποίες καταλείπονται στα κράτη μέλη και για την ερμηνεία των διατάξεων της Συμβάσεως (για τον σκοπό αυτόν) [33]. Αν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η εκάστοτε διάταξη εμπίπτει στις υποχρεώσεις που αναλαμβάνει η Ένωση, είναι περαιτέρω αρμόδιο και για την ερμηνεία της διατάξεως αυτής.

72. Η Σύμβαση του Espoo προβλέπει για την έγκριση ορισμένων δραστηριοτήτων τη διασυνοριακή συμμετοχή του κοινού με εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Οι διατάξεις αυτές μεταφέρθηκαν, ως επί το πλείστον, με την οδηγία ΕΠΕ, ιδίως με το άρθρο 7, και αφορούν τομέα τον οποίο καλύπτει ευρέως το δίκαιο της Ένωσης. Ο λόγος αυτός και μόνον αρκεί για να στηρίξει την αρμοδιότητα του Δικαστηρίου τουλάχιστον όσον αφορά την ερμηνεία των διατάξεων της Συμβάσεως που διέπουν την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων [34].

73. Ακόμη και αν γινόταν δεκτό ότι ορισμένα έργα εμπίπτουν στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών μελών, υφίσταται προφανές συμφέρον μια διάταξη του δικαίου της Ένωσης η οποία μπορεί να εφαρμοσθεί τόσο σε καταστάσεις που εμπίπτουν στο εθνικό δίκαιο όσο και σε καταστάσεις που εμπίπτουν στο δίκαιο της Ένωσης να ερμηνεύεται κατά τρόπο ομοιόμορφο, προκειμένου να αποφευχθούν στο μέλλον ερμηνευτικές αποκλίσεις όσον αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες πρέπει να εφαρμόζεται [35].

31 Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 30), της 15ης Μαρτίου 2018, North East Pylon Pressure Campaign και Sheehy (C-470/16, EU:C:2018:185, σκέψη 46), και της 11ης Ιουλίου 2018, Bosphorus Queen Shipping (C-15/17, EU:C:2018:557, σκέψη 44).

32 Δήλωση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σχετικά με την αρμοδιότητά της δυνάμει του άρθρου 17, παράγραφος 5, της Συμβάσεως του Espoo (Φινλανδία) για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε διασυνοριακό επίπεδο (έγγραφο του Συμβουλίου 8931/96, παράρτημα Β, διαθέσιμο και στη διεύθυνση https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-4&chapter=27&lang=en#EndDec).

33 Απόφαση της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 31 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

34 Αποφάσεις της 19ης Μαρτίου 2002, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (C-13/00, EU:C:2002:184, σκέψη 20), της 7ης Οκτωβρίου 2004, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-239/03, EU:C:2004:598, σκέψεις 29 έως 31), της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 36), και της 4ης Σεπτεμβρίου 2014, Επιτροπή κατά Συμβουλίου (C-114/12, EU:C:2014:2151, σκέψη 102).

35 Αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 42), και της 15ης Μαρτίου 2018, North East Pylon Pressure Campaign και Sheehy (C-470/16, EU:C:2018:185, σκέψη 50).

74. Το Δικαστήριο, λοιπόν, είναι αρμόδιο να ερμηνεύει τη Σύμβαση σε σχέση με την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

β) Η έννοια του έργου στη Σύμβαση του Espoo

75. Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 5, της Συμβάσεως του Espoo, η έννοια «προτεινόμενη δραστηριότητα» καλύπτει κάθε δραστηριότητα ή κάθε σημαντική μεταβολή μιας δραστηριότητας. Ο ορισμός αυτός είναι προδήλως κυκλικός ως προς την έννοια της δραστηριότητας καθεαυτής, διότι, αντιθέτως προς την οδηγία ΕΠΕ, δεν προσδιορίζει λεπτομερώς τις αναγκαίες πράξεις.

76. Ωστόσο, μπορούν να ληφθούν υπόψη οι συγκεκριμένες δραστηριότητες στο παράρτημα Ι της Συμβάσεως του Espoo, προκειμένου να ορισθεί ακριβέστερα η εν λόγω έννοια[36]. Μόνον οι δραστηριότητες αυτές εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Συμβάσεως και μπορούν να δημιουργήσουν υποχρέωση εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

77. Υπάρχουν, λοιπόν, ορισμένα είδη δραστηριοτήτων τα οποία χαρακτηρίζονται από ορισμένες πράξεις, όπως οι αποδασώσεις μεγάλων περιοχών (παράρτημα Ι, σημείο 17, της Συμβάσεως του Espoo) ή η κατασκευή αυτοκινητοδρόμων, δρόμων ταχείας κυκλοφορίας, σιδηροδρομικών δικτύων και ορισμένων αεροδρομίων (σημείο 7). Ωστόσο, η συντριπτική πλειονότητα των δραστηριοτήτων περιλαμβάνει συγκεκριμένα είδη εξοπλισμού και εγκαταστάσεις, όπως διυλιστήρια αργού πετρελαίου (σημείο 1), μεγάλες εγκαταστάσεις χύτευσης χυτοσιδήρου και χάλυβα καθώς και παραγωγής μη σιδηρούχων μεταλλευμάτων (σημείο 4) ή ολοκληρωμένες εγκαταστάσεις παραγωγής χημικών προϊόντων (σημείο 6).

78. Οι πυρηνικοί σταθμοί (παράρτημα Ι, σημείο 2, της Συμβάσεως του Espoo) εμπίπτουν στη δεύτερη αυτή κατηγορία. Ως εκ τούτου, η επιτροπή εφαρμογής της Συμβάσεως του Espoo ορθώς κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δραστηριότητα [δηλαδή έργο] δεν αποτελεί μόνον η κατασκευή και η έναρξη λειτουργίας ενός πυρηνικού αντιδραστήρα, αλλά και η εξακολούθηση της λειτουργίας του πέραν της αρχικώς εγκριθείσας περιόδου λειτουργίας. Πιο συγκεκριμένα, η λειτουργία αυτή ενδέχεται να προκαλέσει σοβαρές δυσμενείς διασυνοριακές επιπτώσεις[37]. Επομένως, η παράταση της άδειας πυρηνικού σταθμού συνιστά επίσης δραστηριότητα [δηλαδή έργο].

79. Το Βέλγιο υποστηρίζει ότι η άδεια λειτουργίας των επίδικων πυρηνικών σταθμών δεν είχε περιορισμένη χρονική ισχύ. Παρατάθηκε μόνον η περίοδος βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.

80. Εντούτοις, η λειτουργία ενός πυρηνικού σταθμού δεν αποτελεί αυτοσκοπό. Αντιθέτως, δικαιολογείται μόνον από την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Χωρίς την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στους πυρηνικούς σταθμούς Doel 1 και 2 δεν θα μπορούσε να εκκινήσει εκ νέου η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στους σταθμούς αυτούς και θα έπρεπε να παύσει. Για τον λόγο αυτόν, μάλιστα, ο πυρηνικός σταθμός Doel 1 έπαυσε προσωρινά τη λειτουργία του μέχρι την έναρξη ισχύος του σχετικού νόμου. Συνεπώς, η κατάσταση είναι παρόμοια με την περίπτωση την οποία εξέτασε η επιτροπή εφαρμογής[38].

81. Πιο σημαντική είναι η αντίρρηση της Τσεχικής Δημοκρατίας η οποία, κατόπιν της ανωτέρω συλλογιστικής, εξαρτά τη νέα εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, όσον αφορά πυρηνικό σταθμό που έχει λάβει ήδη άδεια λειτουργίας, μόνον από το αν το οικείο κράτος είχε χορηγήσει άδεια περιορισμένης χρονικής ισχύος.

36 Το Δικαστήριο ακολούθησε παρόμοια προσέγγιση στην απόφασή του της 17ης Μαρτίου 2011, Brussels Hoofdstedelijk Gewest κ.λπ. (C-275/09, EU:C:2011:154, σκέψεις 26 έως 28), για να ενισχύσει την εκ μέρους του ερμηνεία της έννοιας του έργου στην οδηγία ΕΠΕ.

37 Report of the Implementation Committee on its thirtieth session, 14 Αυγούστου 2014, ECE/MP.EIA/IC/2014/2, παράρτημα (πυρηνικός σταθμός Rivne), σημείο 37.

38 Όπ.π., σημεία 41 έως 45.

82. Η αντίρρηση αυτή, πάντως, δεν μεταβάλλει το γεγονός ότι η παράταση άδειας μπορεί να προκαλέσει σοβαρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και, ως εκ τούτου, η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν συνάδει μόνο με το γράμμα, αλλά και με τους σκοπούς της Συμβάσεως του Espoo.

83. Ασφαλώς, θα ήταν εύλογο, καταρχήν, ακόμη και για πυρηνικούς σταθμούς ή παρόμοιες εγκαταστάσεις που διαθέτουν άδεια απεριόριστης χρονικής ισχύος, να εξεταζόταν ανά τακτά χρονικά διαστήματα μετά από δημόσια διαβούλευση, εάν είναι δικαιολογημένη η συνέχιση της λειτουργίας τους υπό το πρίσμα των περιβαλλοντικών τους επιπτώσεων. Το γεγονός ότι τούτο δεν προβλέπεται στη Σύμβαση του Espoo δεν δικαιολογεί τον αποκλεισμό από το πεδίο εφαρμογής της συμβάσεως πραγματικά αναγκαίων αποφάσεων για τη συνέχιση λειτουργίας.

84. Εξάλλου, σε σχέση με τη Σύμβαση του Ώρχους θα καταστεί σαφές ότι και η επανεξέταση της άδειας πυρηνικών σταθμών την οποία προβλέπουν άλλες πράξεις μπορεί να δημιουργήσει υποχρέωση συμμετοχής του κοινού με εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων [39].

85. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η υπαγωγή μιας εργασίας σε ορισμένη δραστηριότητα κατά την έννοια του άρθρου 1, σημείο 5, και του παραρτήματος Ι της Συμβάσεως του Espoo, σε αντίθεση με τα έργα βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 1, και του παραρτήματος Ι της οδηγίας ΕΠΕ, δεν προϋποθέτει κατ' ανάγκη εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Πράγματι, στο πλαίσιο του άρθρου 2, παράγραφος 3, της Συμβάσεως του Espoo τεκμαίρεται μαχητά ότι δραστηριότητα του παραρτήματος Ι ενδέχεται να έχει σοβαρές δυσμενείς διασυνοριακές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και, επομένως, χρήζει εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών της επιπτώσεων. Τούτο τονίζει, ιδίως, το άρθρο 3, παράγραφος 7, της συμβάσεως, το οποίο προβλέπει διαδικασία επιλύσεως διαφορών μεταξύ κρατών, προκειμένου να διαπιστωθεί αν είναι πιθανές τέτοιες επιπτώσεις.

86. Πάντως, υπέρ του ότι η παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό θα μπορούσε να έχει σοβαρές δυσμενείς διασυνοριακές περιβαλλοντικές επιπτώσεις συνηγορεί, μεταξύ άλλων, το γεγονός ότι σε περίπτωση παρατάσεως της λειτουργίας πυρηνικού σταθμού αυξάνεται αντίστοιχα τόσο ο κίνδυνος σοβαρού ατυχήματος όσο και η ποσότητα των παραγόμενων αποβλήτων. Εάν δεν λαμβάνονται μάλιστα ενισχυτικά μέτρα συντηρήσεως, μπορεί να αυξηθεί δυσανάλογα ο κίνδυνος ατυχημάτων λόγω φθοράς της εγκαταστάσεως. Συνεπώς, η παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικούς σταθμούς μπορεί να έχει σοβαρές δυσμενείς διασυνοριακές περιβαλλοντικές επιπτώσεις οι οποίες δικαιολογούν τη διενέργεια εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Όσον αφορά την υπόθεση της κύριας δίκης, πρέπει να υπομνησθεί επίσης ότι οι πυρηνικοί σταθμοί βρίσκονται σε άμεση γειτνίαση με τις Κάτω Χώρες, ενώ και άλλα κράτη μέλη θα επηρεάζονταν πιθανώς σε περίπτωση σοβαρού ατυχήματος.

87. Κατά τα λοιπά, η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων με αφορμή την παράταση της περιόδου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας είναι εύλογη και για τον λόγο ότι κατά τη μακροχρόνια λειτουργία ενός σταθμού παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας προκύπτουν κατά κανόνα νέα επιστημονικά ευρήματα ως προς τους σχετικούς κινδύνους, τα οποία δεν μπορούσαν να ληφθούν υπόψη σε προγενέστερο στάδιο [40]. Όπως υποστηρίζει μάλιστα η Πορτογαλία, πολλές παλαιότερες εγκαταστάσεις δεν έχουν υποβληθεί ποτέ σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων με τη συμμετοχή του κοινού.

39 Βλ. σημείο 98 των παρουσών προτάσεων.

40 Report of the Implementation Committee on its thirtieth session, 14 Αυγούστου 2014, ECE/MP.EIA/IC/2014/2, παράρτημα (πυρηνικός σταθμός Rivne), σημείο 42.

88. Ωστόσο, οι παρατάσεις της χρήσεως πυρηνικών σταθμών για πολύ σύντομες περιόδους δεν απαιτούν, κατά κανόνα, εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Οι παρατάσεις αυτές, δηλαδή, δεν είναι συνήθως ικανές να προκαλέσουν σοβαρές δυσμενείς περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Σε κάθε περίπτωση, το Δικαστήριο δεν επιβάλλεται να ορίσει με ακρίβεια το σχετικό χρονικό όριο, διότι η δεκαετής παράταση επαρκεί οπωσδήποτε για να θεμελιώσει τον κίνδυνο τέτοιων περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

89. Επομένως, στα ερωτήματα 1 και 3, στοιχείο α′, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας κατά δέκα έτη συνιστά δραστηριότητα κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 5, και του παραρτήματος Ι, σημείο 2, της Συμβάσεως του Espoo και χρήζει διασυνοριακής εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 3, διότι μπορεί να έχει σοβαρές δυσμενείς διασυνοριακές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

3. Η έννοια του έργου στη Σύμβαση του Ώρχους

90. Το ερώτημα 5, στοιχείο α′, αφορά την εφαρμογή του άρθρου 6 της Συμβάσεως του Ώρχους, των διατάξεων για τη συμμετοχή του κοινού με εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, σε σχέση με την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό.

α) Η παράταση ως «έργο»

91. Το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της Συμβάσεως του Ώρχους ορίζει ότι το άρθρο 6 εφαρμόζεται όσον αφορά αποφάσεις για το κατά πόσον θα επιτρέπονται προτεινόμενες δραστηριότητες που απαριθμούνται στο παράρτημα Ι. Συναφώς, η έννοια της δραστηριότητας αντιστοιχεί στην έννοια του «έργου» που χρησιμοποιείται στην οδηγία ΕΠΕ.

92. Το παράρτημα Ι, σημείο 1, πέμπτη περίπτωση, της Συμβάσεως του Ώρχους περιλαμβάνει τους «πυρηνικούς σταθμούς» και δεν καθορίζει κανένα όριο ως προς την εμπορική χρήση. Αντιθέτως προς τη Σύμβαση του Espoo, παρέλκει η εξέταση σχετικά με το αν τέτοιο έργο έχει σοβαρές δυσμενείς περιβαλλοντικές επιπτώσεις σε κάθε μεμονωμένη περίπτωση.

93. Ο επίδικος νόμος ενέκρινε την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στους δύο πυρηνικούς σταθμούς για άλλα δέκα έτη. Όπως επισημαίνει το Βέλγιο και η Electrabel, οι πυρηνικοί σταθμοί διαθέτουν άδεια λειτουργίας απεριόριστης χρονικής ισχύος η οποία δεν τέθηκε εν αμφιβόλω λόγω του χρονικού περιορισμού της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Εντούτοις, όπως διευκρινίσθηκε ήδη σε σχέση με τη Σύμβαση του Espoo[41], η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας συνιστά τον λόγο λειτουργίας των πυρηνικών σταθμών. Συνεπώς, η έγκριση παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και ως έγκριση της δραστηριότητας «πυρηνικοί σταθμοί» με βάση το παράρτημα Ι, σημείο 1, πέμπτη περίπτωση, της Συμβάσεως του Ώρχους.

94. Όσον αφορά το γεγονός ότι πρόκειται για παράταση υφιστάμενης άδειας, το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της Συμβάσεως του Ώρχους δεν περιορίζεται στην πρώτη έγκριση μιας δραστηριότητας. Ως εκ τούτου, η εν λόγω διάταξη καλύπτει, καταρχήν, και τη νέα έγκριση δραστηριότητας.

95. Βεβαίως, η Σύμβαση του Ώρχους περιλαμβάνει ειδικές διατάξεις για την επανεξέταση (άρθρο 6, παράγραφος 10) και τη μεταβολή (παράρτημα Ι, σημείο 22) αδειών. Όπως θα εξηγήσω όμως ακολούθως, οι διατάξεις αυτές δεν προηγούνται της εφαρμογής του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′, και του παραρτήματος Ι, σημείο 1, πέμπτη περίπτωση, όσον αφορά την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.

41 Βλ. σημείο 80 των παρουσών προτάσεων.

β) Η επανεξέταση των αδειών ως «έργο»

96. Εκ πρώτης όψεως, το άρθρο 6, παράγραφος 10, της Συμβάσεως του Ώρχους θα μπορούσε να θεωρηθεί ως lex specialis σε σχέση με το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′. Συγκεκριμένα, ορίζει ότι κάθε μέρος εξασφαλίζει ότι, όταν μια δημόσια αρχή επανεξετάζει ή προσαρμόζει σε νέα δεδομένα τις συνθήκες λειτουργίας για μια δραστηριότητα που μνημονεύεται στην παράγραφο 1, εφαρμόζονται, τηρουμένων των αναλογιών, και όπου ενδείκνυται, οι διατάξεις των παραγράφων 2 έως 9 του ίδιου άρθρου. Στις παραγράφους αυτές ρυθμίζονται οι λεπτομέρειες της συμμετοχής του κοινού με εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

97. Ασφαλώς, η παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας συνδεόταν με επανεξέταση και προσαρμογή των συνθηκών λειτουργίας σε νέα δεδομένα, δηλαδή με τα συμφωνηθέντα ενισχυτικά μέτρα συντηρήσεως. Συνεπώς, για τον λόγο αυτόν και μόνο θα μπορούσε να είναι αναγκαία η συμμετοχή του κοινού με εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων [42].

98. Ωστόσο, η επανεξέταση ή προσαρμογή σε νέα δεδομένα της άδειας πυρηνικών σταθμών δεν αποτελεί εν τέλει ειδική περίπτωση άδειας πυρηνικού σταθμού διά της παρατάσεως της περιόδου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Το άρθρο 6, παράγραφος 10, της Συμβάσεως του Ώρχους, λοιπόν, δεν συνιστά lex specialis σε σχέση με το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′.

99. Πάντως, αυτή η ενδεχόμενη υποχρέωση προβλέψεως συμμετοχής του κοινού με εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων λόγω επανεξετάσεως ή προσαρμογής της άδειας πυρηνικού σταθμού σε νέα δεδομένα αποδυναμώνει την αντίρρηση της Τσεχικής Δημοκρατίας ότι η εφαρμογή της έννοιας του έργου σε σχέση με την παράταση αδειών είναι αντιφατική, διότι δεν καλύπτει πυρηνικούς σταθμούς που έχουν εγκριθεί για απεριόριστο χρονικό διάστημα [43]. Πιο συγκεκριμένα, η τακτική επανεξέταση ασφάλειας των πυρηνικών σταθμών την οποία προβλέπει το άρθρο 14 της Συμβάσεως της Βιέννης για την πυρηνική ασφάλεια [44] και το άρθρο 6, παράγραφος 2, της οδηγίας 2009/71/Ευρατόμ [45] μπορεί να εκκινήσει διαδικασία συμμετοχής του κοινού με εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 10, της Συμβάσεως του Ώρχους. Επιπλέον, το Βέλγιο υποστηρίζει ότι οι εθνικές αρχές του διενεργούν εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων στο πλαίσιο τέτοιων επανεξετάσεων. Η οδηγία περί βιομηχανικών εκπομπών [46] ορίζει επίσης υποχρεώσεις επανεξετάσεως για άλλες μεγαλύτερες εγκαταστάσεις.

γ) Μεταβολή ή επέκταση, ως «έργο»

100. Το παράρτημα Ι, σημείο 22, πρώτο εδάφιο, της Συμβάσεως του Ώρχους προβλέπει ότι κάθε μεταβολή ή επέκταση των δραστηριοτήτων, σε περίπτωση που η εν λόγω μεταβολή ή επέκταση αυτή καθεαυτή πληροί τα κριτήρια/κατώφλια που καθορίζονται στο παράρτημα, υπόκειται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′, της Συμβάσεως. Τούτο θα μπορούσε να αποτελεί επίσης lex specialis σε σχέση με το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′, σε συνδυασμό με το παράρτημα Ι, σημείο 1, πέμπτη περίπτωση.

42 Βλ. επιτροπή συμμορφώσεως με τη Σύμβαση του Ώρχους, διαπιστώσεις και συστάσεις της 12ης Μαΐου 2011, Global 2000, [Friends of the Earth Austria] κατά Σλοβακίας (ACCC/C/2009/41, ECE/MP.PP/2011/11/Add.3, πυρηνικός σταθμός Mochovce, σημεία 55 έως 57).

43 Βλ. σημείο 81 των παρουσών προτάσεων.

44 ΕΕ 1999, L 318, σ. 21, εγκρίθηκε με την απόφαση 1999/819/Ευρατόμ της Επιτροπής, της 16ης Νοεμβρίου 1999, σχετικά με την προσχώρηση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (Ευρατόμ) στη σύμβαση του 1994 για την πυρηνική ασφάλεια (ΕΕ 1999, L 318, σ. 20).

45 Οδηγία του Συμβουλίου, της 25ης Ιουνίου 2009, περί θεσπίσεως κοινοτικού πλαισίου για την πυρηνική ασφάλεια πυρηνικών εγκαταστάσεων (ΕΕ 2009, L 172, σ. 18).

46 Βλ. άρθρο 21 της οδηγίας 2010/75/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Δεκεμβρίου 2010, περί βιομηχανικών εκπομπών (ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχος της ρύπανσης) (ΕΕ 2010, L 334, σ. 17).

101. Η παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από σταθμό παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας θα συνιστούσε χρονική επέκταση της δραστηριότητας αυτής και τα συμφωνηθέντα ενισχυτικά μέτρα συντηρήσεως εμπίπτουν στην έννοια της μεταβολής. Δεδομένου ότι για τους πυρηνικούς σταθμούς εμπορικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας δεν προβλέπονται κατώφλια, η ρύθμιση αυτή επιτάσσει επίσης τη συμμετοχή του κοινού [47].

102. Ωστόσο, σε περίπτωση παρατάσεως της περιόδου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, το παράρτημα Ι, σημείο 22, πρώτο εδάφιο, της Συμβάσεως του Ώρχους δεν αποτελεί lex specialis σε σχέση με το παράρτημα Ι, σημείο 1, πέμπτη περίπτωση,. Πράγματι, η παράταση της λειτουργίας ορισμένης εγκαταστάσεως διαφέρει από μια «απλή» μεταβολή ή επέκταση, καθόσον χωρίς την παράταση θα έπαυε η δραστηριότητα.

δ) Ενδιάμεσο αποτέλεσμα

103. Επομένως, στο ερώτημα 5, στοιχείο α′, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η παράταση της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από συγκεκριμένους πυρηνικούς σταθμούς πρέπει να θεωρείται, αφενός, ως έγκριση μιας δραστηριότητας κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος, 1, στοιχείο α′, και του παραρτήματος Ι, σημείο 1, πέμπτη περίπτωση, της Συμβάσεως του Ώρχους και, αφετέρου, ως μεταβολή και χρονική επέκταση της λειτουργίας πυρηνικών σταθμών κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′, και του παραρτήματος Ι, σημείο 22, πρώτο εδάφιο, σε συνδυασμό με το σημείο 1, πέμπτη περίπτωση.

4. Αντίφαση μεταξύ της μέχρι τούδε ερμηνείας του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ και των δύο Συμβάσεων

104. Κατά συνέπεια, οι Συμβάσεις του Espoo και του Ώρχους απαιτούν διασυνοριακή εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων ή τη συμμετοχή του κοινού με εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων όσον αφορά την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από συγκεκριμένους πυρηνικούς σταθμούς. Αντιθέτως, η μέχρι τούδε ερμηνεία της έννοιας του έργου στο άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ αποκλείει τέτοιο μέτρο από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας.

47 Επιτροπή συμμορφώσεως με τη Σύμβαση του Ώρχους, διαπιστώσεις και συστάσεις της 12ης Μαΐου 2011, Global 2000, [Friends of the Earth Austria] κατά Σλοβακίας (ACCC/C/2009/41, ECE/MP.PP/2011/11/Add.3, πυρηνικός σταθμός Mochovce, σημείο 58). Βλ., επίσης, UNECE, *Maastricht Recommendations on Promoting Effective Public Participation in Decision-making in Environmental Matters*, σημείο 40, στοιχείο f., και Task Force on Public Participation in Decision-making, *Report on the fourth meeting* (18 Ιουνίου 2013), ECE/MP.PP/WG.1/2013/6, σημεία 56 και 57.

α) Η ερμηνεία της έννοιας του έργου στην οδηγία ΕΠΕ σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο

105. Δεδομένου ότι η οδηγία ΕΠΕ σκοπεί στην ενσωμάτωση των Συμβάσεων κατά το μεγαλύτερο μέρος τους[48], είναι επιθυμητό αυτή να ερμηνεύεται σύμφωνα με τις Συμβάσεις[49]. Επίσης, οι αρμοδιότητες της Ένωσης επιβάλλεται να ασκούνται στο πλαίσιο τηρήσεως του διεθνούς δικαίου· συνακόλουθα, το παράγωγο δίκαιο της Ένωσης πρέπει να ερμηνεύεται, καταρχήν, σύμφωνα με τις διεθνείς υποχρεώσεις της[50].

106. Το άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ παρέχει την ευχέρεια ερμηνείας σύμφωνης με τις απαιτήσεις των δύο Συμβάσεων, διότι η παράταση αδείας θα μπορούσε να θεωρηθεί ως άλλη επέμβαση στο φυσικό περιβάλλον ή το τοπίο.

107. Το ότι η μέχρι τούδε ερμηνεία του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ δεν ήταν απολύτως επιτακτική κατά το Δικαστήριο, προκύπτει επίσης από το γεγονός ότι τουλάχιστον στην πρώτη από τις δύο σχετικές αποφάσεις το Δικαστήριο έκρινε αναγκαίο να στηρίξει το συμπέρασμά του, ότι η οδηγία δεν εφαρμόζεται για το εξεταζόμενο έργο, και στο σχετικό είδος έργου βάσει του παραρτήματος Ι. Συναφώς, επρόκειτο συγκεκριμένα για την κατασκευή αερολιμένων δυνάμει του σημείου 7, στοιχείο α′[51]. Ωστόσο, η απλή παράταση της άδειας λειτουργίας χωρίς κατασκευαστικά μέτρα επ' ουδενί μπορεί να θεωρηθεί ως κατασκευή αερολιμένα. Αντιθέτως, το είδος έργου που καλύπτει τους πυρηνικούς σταθμούς δεν περιορίζεται στην κατασκευή.

108. Υπό το πρίσμα της διεθνούς υποχρεώσεως εκτιμήσεως των διασυνοριακών περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η οποία απορρέει τόσο από τη Σύμβαση του Espoo όσο και από τη νομολογία του ΔΔ[52], καθίσταται προφανώς αναγκαίο, τουλάχιστον η παράταση αδειών με σοβαρές δυσμενείς διασυνοριακές επιπτώσεις κατά την έννοια της Συμβάσεως του Espoo να μπορεί να καλυφθεί από την έννοια του έργου στην οδηγία ΕΠΕ, όπως πρότεινε η Γερμανία κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση.

109. Πέραν τούτου όμως, δηλαδή ακόμη και για αμιγώς εγχώριες υποθέσεις, η ευρύτερη ερμηνεία της έννοιας του έργου συνάδει μάλλον με τον σκοπό της οδηγίας ΕΠΕ, καθώς και της Συμβάσεως του Ώρχους, ήτοι την εξασφάλιση της εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων για σχέδια τα οποία, μεταξύ άλλων, λόγω της φύσεως, του μεγέθους ή του τόπου πραγματοποιήσεώς τους, ενδέχεται να θίξουν σημαντικά το περιβάλλον. Συναφώς, είναι αυτονόητο ότι η παράταση λειτουργίας μιας εγκαταστάσεως μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, όχι μόνο λόγω συνέχισης της λειτουργίας, αλλά και λόγω μεταβολής των περιβαλλοντικών συνθηκών στην περιοχή. Επιπλέον, κατά τον χρόνο της αποφάσεως περί παρατάσεως ενδέχεται να υπάρχουν νέα επιστημονικά ευρήματα.

48 Βλ., αφενός, δήλωση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σχετικά με την αρμοδιότητά της δυνάμει του άρθρου 17, παράγραφος 5, της Συμβάσεως του Espoo (Φινλανδία) για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε διασυνοριακό επίπεδο (έγγραφο του Συμβουλίου 8931/96, παράρτημα Β, διαθέσιμο και στη διεύθυνση https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-4&chapter=27&lang=en#EndDec), καθώς και αιτιολογική σκέψη 15 της οδηγίας ΕΠΕ και, αφετέρου, οδηγία 2003/35/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 26ης Μαΐου 2003, σχετικά με τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση ορισμένων σχεδίων και προγραμμάτων που αφορούν το περιβάλλον και με την τροποποίηση όσον αφορά τη συμμετοχή του κοινού και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, των οδηγιών 85/337/ΕΟΚ και 96/61/ΕΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2003, L 156, σ. 17).

49 Βλ. αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 42), και της 15ης Μαρτίου 2018, North East Pylon Pressure Campaign και Sheehy (C-470/16, EU:C:2018:185, σκέψη 50).

50 Αποφάσεις της 24ης Νοεμβρίου 1992, Poulsen και Diva Navigation (C-286/90, EU:C:1992:453, σκέψη 9), της 3ης Σεπτεμβρίου 2008, Kadi και Al Barakaat International Foundation κατά Συμβουλίου και Επιτροπής (C-402/05 P και C-415/05 P, EU:C:2008:461, σκέψη 291), της 21ης Δεκεμβρίου 2011, Air Transport Association of America κ.λπ. (C-366/10, EU:C:2011:864, σκέψη 123), και της 11ης Ιουλίου 2018, Bosphorus Queen Shipping (C-15/17, EU:C:2018:557, σκέψη 44).

51 Απόφαση της 17ης Μαρτίου 2011, Brussels Hoofdstedelijk Gewest κ.λπ. (C-275/09, EU:C:2011:154, σκέψεις 26 έως 28).

52 Βλ. σημείο 54 των παρουσών προτάσεων.

110. Τέλος, πρέπει να υπομνησθεί ότι η αναγνώριση της παρατάσεως αδείας ως έργου δεν δημιουργεί άνευ ετέρου υποχρέωση εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Δηλαδή, σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων βάσει της οδηγίας ΕΠΕ υποβάλλονται μόνον τα είδη των έργων των παραρτημάτων Ι και ΙΙ τα οποία συνδέονται με ορισμένο κίνδυνο για το περιβάλλον. Μόνο σε αυτό το πλαίσιο θα έπρεπε να εξετάζεται εάν ορισμένες παρατάσεις είναι αρκετά σημαντικές, ώστε να δικαιολογούν τη διενέργεια εκτιμήσεως.

111. Επομένως, στα ερωτήματα 1, 3, στοιχείο α′, και 5, στοιχείο α′, καθώς και στο πρώτο σκέλος του ερωτήματος 6, στοιχείο α′, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η έννοια του έργου βάσει του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ, αντιθέτως προς τη μέχρι τούδε νομολογία, καλύπτει και τη δεκαετή παράταση της περιόδου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό.

112. Υπό το πρίσμα του συμπεράσματος αυτού και της εγκαταλείψεως της μέχρι τούδε νομολογίας, θα μπορούσε να εξεταστεί το ενδεχόμενο να περιορισθούν τα αποτελέσματα σχετικής αποφάσεως, ώστε να μειωθούν και οι κίνδυνοι ασφάλειας δικαίου όσον αφορά μέτρα τα οποία είχαν ληφθεί χωρίς τη διενέργεια εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων λόγω της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης στη μέχρι τούδε νομολογία του Δικαστηρίου[53]. Εντούτοις, πολύ λίγα έργα θα διέτρεχαν τον κίνδυνο να προσβληθούν λόγω παραβάσεως της οδηγίας ΕΠΕ, διότι το δίκαιο της Ένωσης δεν αποκλείει τις προθεσμίες για την άσκηση προσφυγής[54]. Επιπλέον, εάν λαμβάνονταν υπόψη οι δύο Συμβάσεις και οι αποφάσεις των αντίστοιχων επιτροπών συμμορφώσεως, θα μπορούσαν ασφαλώς να δημιουργηθούν αμφιβολίες ως προς την εμπιστοσύνη στη νομολογία του Δικαστηρίου. Φρονώ, λοιπόν, ότι δεν είναι αναγκαίο να περιορισθούν τα αποτελέσματα σχετικής αποφάσεως.

β) Επί του άμεσου αποτελέσματος των Συμβάσεων του Espoo και του Ώρχους

113. Πάντως, εάν το Δικαστήριο δεν εγκαταλείψει τη νομολογία του σχετικά με την έννοια του έργου στο άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ, ανακύπτει το ζήτημα μήπως οι Συμβάσεις του Espoo και του Ώρχους αναπτύσσουν άμεσο αποτέλεσμα τουλάχιστον σε σχέση με τον ορισμό των έργων που χρήζουν εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

114. Διατάξεις περιεχόμενες σε συμφωνία συναφθείσα από την Ένωση και τα κράτη μέλη της με τρίτα κράτη πρέπει να θεωρείται ότι αναπτύσσουν άμεσο αποτέλεσμα εφόσον, λαμβανομένου υπόψη του γράμματός τους, του αντικειμένου και της φύσεως ή του «είδους και της διαρθρώσεως» της συμφωνίας, επάγονται σαφείς και συγκεκριμένες υποχρεώσεις μη εξαρτώμενες, ως προς την εκτέλεση ή τα αποτελέσματά τους, από τη θέσπιση οποιασδήποτε μεταγενέστερης πράξεως[55].

115. Πράξεις όπως η οδηγία ΕΠΕ δεν αποκλείουν την άμεση εφαρμογή των εν λόγω συμβάσεων. Πράγματι, όταν τα θεσμικά όργανα της Ένωσης συνάπτουν συμφωνίες, δεσμεύονται σε αυτές δυνάμει του άρθρου 216, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ· κατά συνέπεια, οι συμφωνίες κατισχύουν των πράξεων της Ένωσης[56].

53 Βλ., σχετικά με τον περιορισμό των αποτελεσμάτων αποφάσεως του Δικαστηρίου, αποφάσεις της 2ας Φεβρουαρίου 1988, Blaizot κ.λπ. (24/86, EU:C:1988:43, σκέψεις 28 και 30), της 15ης Μαρτίου 2005, Bidar (C-209/03, EU:C:2005:169, σκέψεις 66 έως 69), και της 9ης Νοεμβρίου 2010, Volker und Markus Schecke και Eifert (C-92/09 και C-93/09, EU:C:2010:662, σκέψη 93).

54 Απόφαση της 17ης Νοεμβρίου 2016, Stadt Wiener Neustadt (C-348/15, EU:C:2016:882, σκέψεις 41 και 42).

55 Αποφάσεις της 30ής Σεπτεμβρίου 1987, Demirel (12/86, EU:C:1987:400, σκέψη 14), και της 8ης Μαρτίου 2011, Lesoochranárske zoskupenie (C-240/09, EU:C:2011:125, σκέψη 44, και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

56 Αποφάσεις της 10ης Ιανουαρίου 2006, IATA και ELFAA (C-344/04, EU:C:2006:10, σκέψη 35), της 3ης Ιουνίου 2008, The International Association of Independent Tanker Owners κ.λπ. (C-308/06, EU:C:2008:312, σκέψη 42), της 21ης Δεκεμβρίου 2011, Air Transport Association of America κ.λπ. (C-366/10, EU:C:2011:864, σκέψη 50), και της 16ης Ιουλίου 2015, ClientEarth κατά Επιτροπής (C-612/13 P, EU:C:2015:486, σκέψη 33).

116. Στην προκειμένη περίπτωση όμως δεν τίθεται ζήτημα εκτιμήσεως της αποτελεσματικότητας της οδηγίας ΕΠΕ με κριτήριο τις δύο Συμβάσεις, αλλά εξετάζεται μόνον εάν δύναται να εντοπισθεί, υπό το πρίσμα των Συμβάσεων, ένα κενό του ορισμού του έργου και αυτό να καλυφθεί διά της άμεσης προσφυγής στην έννοια του έργου που περιέχεται στις Συμβάσεις.

117. Συναφώς, λοιπόν, δεν τίθεται ούτε το ζήτημα αν η διενέργεια εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων επιβάλλει περαιτέρω εκτελεστικά μέτρα, όπως η θέσπιση διαδικαστικού πλαισίου. Πιο συγκεκριμένα, το πλαίσιο αυτό καθορίζεται ήδη από την οδηγία ΕΠΕ και τη μεταφορά της στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών. Πρέπει να εφαρμόζεται μόνο για τα έργα τα οποία καλύπτονται από τις δύο συμβάσεις, αλλά όχι από την οδηγία ΕΠΕ [57]. Τούτο απαιτεί το Δικαστήριο και σε σχέση με έργα τα οποία εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της Συμβάσεως του Ώρχους, δηλαδή δεν συγκαταλέγονται ρητώς στο παράρτημα της Συμβάσεως, αλλά μπορούν να προκαλέσουν σοβαρές περιβαλλοντικές επιπτώσεις και, επομένως, πρέπει να υποβάλλονται σε εκτίμηση [58].

118. Το αντικείμενο και η φύση των Συμβάσεων δεν αποκλείουν τέτοια άμεση εφαρμογή.

119. Στο πλαίσιο αυτό, το περιβαλλοντικό ρυθμιστικό αντικείμενο των Συμβάσεων έχει θεμελιώδη σημασία. Παραδείγματος χάρη, το άρθρο 1 και η έβδομη παράγραφος του προοιμίου της Συμβάσεως του Ώρχους τονίζουν το δικαίωμα κάθε ατόμου να ζει σε περιβάλλον κατάλληλο για την υγεία και την ευημερία του. Κατά την έβδομη παράγραφο του προοιμίου, μάλιστα, κάθε άτομο έχει καθήκον, τόσο μεμονωμένα, όσο και σε συνεργασία με άλλους, να προστατεύει και να βελτιώνει το περιβάλλον για να ωφελούνται οι παρούσες και μέλλουσες γενεές. Για τον λόγο αυτόν, η όγδοη, η δέκατη τρίτη και η δέκατη όγδοη παράγραφος του προοιμίου υπογραμμίζουν την ανάγκη να εξασφαλισθεί αποτελεσματική νομική προστασία όσον αφορά την επιβολή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Τούτο πρέπει να περιλαμβάνει τη δυνατότητα επικλήσεως κανόνων του διεθνούς δικαίου περιβάλλοντος οι οποίοι λειτουργούν υπέρ των ιδιωτών, όπως τα δικαιώματα συμμετοχής δυνάμει της Συμβάσεως του Espoo.

120. Κατά συνέπεια, στην αιτιολογική έκθεση του προτεινόμενου διεθνούς Συμφώνου για το Περιβάλλον διαπιστώνεται επίσης ότι οι περιβαλλοντικές διεθνείς συμφωνίες, αντιθέτως προς τις απλές δηλώσεις, σκοπούν κατά κανόνα στη θεμελίωση άμεσα εφαρμοστέων δικαιωμάτων που υπόκεινται σε δικαστικό έλεγχο [59].

121. Επομένως, σε περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο επιμείνει στη μέχρι τούδε ερμηνεία της έννοιας του έργου βάσει του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ και σε σχέση με την παράταση της περιόδου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικούς σταθμούς, προτείνω να αποφανθεί, εντούτοις, ότι η οδηγία ΕΠΕ εφαρμόζεται στην περίπτωση τέτοιας παρατάσεως, δεδομένου ότι αυτή συνιστά έργο κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 5, καθώς και του παραρτήματος Ι της Συμβάσεως του Espoo και του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′, και του παραρτήματος Ι της Συμβάσεως του Ώρχους.

57 Βλ., σχετικά με την άμεση εφαρμογή των οδηγιών, αποφάσεις της 18ης Οκτωβρίου 2001, Gharehveran (C-441/99, EU:C:2001:551, σκέψεις 41 έως 44), και της 6ης Σεπτεμβρίου 2018, Hampshire (C-17/17, EU:C:2018:674, σκέψη 62).

58 Αποφάσεις της 8ης Νοεμβρίου 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, σκέψεις 57 και 59), καθώς και της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Protect Natur-, Arten- und Landschaftsschutz Umweltorganisation (C-664/15, EU:C:2017:987, σκέψεις 38 και 39).

59 Groupe d'experts pour le Pacte (Fabius κ.λπ.), Livre blanc vers un Pacte mondial pour l'environnement, ενότητες 4.2.1 και 4.2.2 (http://pactenvironment.emediaweb.fr/wp-content/uploads/2017/07/Livre-blanc-Pacte-mondial-pour-lenvironnement.pdf).

5. Επί της ποιότητας του έργου λόγω περαιτέρω εργασιών

122. Τέλος, το πρώτο σκέλος του ερωτήματος 6, στοιχείο α′, θέτει προς εξέταση μια άλλη δυνατότητα η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει στην αναγνώριση της υπάρξεως έργου στην υπόθεση της κύριας δίκης. Πιο συγκεκριμένα, έργο και άδεια κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, της οδηγίας ΕΠΕ, υφίστανται επίσης όταν η παράταση άδειας συνοδεύεται από απόφαση περί «σχεδίου διευθετήσεως» που αφορά τη μεταβολή ή επέκταση έργου μέσω εργασιών ή επεμβάσεων που τροποποιούν τα πράγματα στον συγκεκριμένο χώρο και ενδέχεται να έχουν σοβαρές δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον [60].

123. Στο μέτρο που τέτοιο σχέδιο διευθετήσεως συνιστά προϋπόθεση για την παράταση άδειας, η επιμήκυνση του χρόνου λειτουργίας του επίμαχου έργου πρέπει να ληφθεί υπόψη επιπροσθέτως, πέραν των άμεσων επιπτώσεων της διευθετήσεως, τόσο ως προς το ζήτημα της ανάγκης εκτιμήσεως όσο και σε σχέση με την εκτίμηση καθεαυτή.

124. Συνεπώς, ανεξαρτήτως του αν το Δικαστήριο δεχθεί τις προτάσεις περί ερμηνείας του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ή περί άμεσης εφαρμογής της έννοιας του έργου βάσει των Συμβάσεων του Espoo και του Ώρχους, η παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό συνιστά έγκριση έργου κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, εφόσον συνδέεται με έγκριση εργασιών ή επεμβάσεων για μεταβολή ή επέκταση της εγκαταστάσεως.

125. Στην πράξη, λοιπόν, το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) οφείλει να εξετάσει το κατά πόσον τα μέτρα που προβλέπονται για τη συντηρητική ενίσχυση των επίδικων πυρηνικών σταθμών συνδέονται με τη νόμιμη παράταση της περιόδου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Εάν τα κατασκευαστικά μέτρα συνιστούν προϋπόθεση για την παράταση, πρόκειται για ενιαίο έργο [61]. Εάν τα μέτρα λαμβάνονται μόνον επ' ευκαιρία της παρατάσεως, δεν αποτελούν τμήμα του ίδιου έργου.

Δ. Περαιτέρω ζητήματα σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας ΕΠΕ

126. Με το δεύτερο σκέλος του ερωτήματος 6, στοιχείο α′, ερωτάται σε ποιο είδος έργου των παραρτημάτων Ι ή ΙΙ της οδηγίας ΕΠΕ πρέπει να υπαχθεί η παράταση της περιόδου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, ενδεχομένως σε συνδυασμό με τα ενισχυτικά μέτρα συντηρήσεως. Πράγματι, χωρίς τέτοια υπαγωγή δεν υφίσταται υποχρέωση εκτιμήσεως. Το ερώτημα 6, στοιχείο β′, αφορά τον χρόνο της εκτιμήσεως.

1. Υπαγωγή στα παραρτήματα της οδηγίας ΕΠΕ

127. Εάν το Δικαστήριο συμφωνήσει με την προτεινόμενη εν προκειμένω άποψη ότι η παράταση της περιόδου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας συνιστά έργο, το εν λόγω έργο θα έπρεπε να υπαχθεί στο παράρτημα Ι, σημείο 2, στοιχείο β′, της οδηγίας ΕΠΕ όπου αναφέρονται οι πυρηνικοί σταθμοί. Το ίδιο θα ίσχυε και σε περίπτωση άμεσης εφαρμογής της έννοιας του έργου κατά τις Συμβάσεις του Ώρχους και του Espoo.

128. Ωστόσο, εάν η ύπαρξη έργου κατά την έννοια της οδηγίας ΕΠΕ γινόταν δεκτή μόνο λόγω της σύνδεσης με ενισχυτικά μέτρα συντηρήσεως, τούτο θα μπορούσε να συνιστά και μεταβολή υφιστάμενου πυρηνικού σταθμού. Το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) δέχεται ως δεδομένο, προφανώς, ότι στην περίπτωση αυτή είναι κρίσιμο το παράρτημα ΙΙ, σημείο 13, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ. Αυτό περιλαμβάνει τη μεταβολή ή επέκταση έργων που απαριθμούνται και στα δύο

60 Απόφαση της 19ης Απριλίου 2012, Pro-Braine κ.λπ. (C-121/11, EU:C:2012:225, σκέψη 33).

61 Βλ. απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, σκέψεις 44 έως 48).

παραρτήματα και έχουν ήδη εγκριθεί, εκτελεστεί ή εκτελούνται και τα οποία μπορεί να έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. Οι περιβαλλοντικές τους επιπτώσεις θα έπρεπε να υποβληθούν ενδεχομένως σε εκτίμηση δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 2, και συγκεκριμένα μόνον εάν έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

129. Ωστόσο, από το παράρτημα ΙΙ, σημείο 13, στοιχείο α′, εξαιρούνται ρητώς οι μεταβολές ή επεκτάσεις οι οποίες καλύπτονται από το παράρτημα Ι. Το παράρτημα Ι, σημείο 24, της οδηγίας ΕΠΕ, –σε συμφωνία με τη Σύμβαση του Ώρχους[62]– καλύπτει κάθε μεταβολή ή επέκταση των σχεδίων που απαριθμούνται στο παρόν παράρτημα, όταν η εν λόγω μεταβολή ή επέκταση καθεαυτή εμπίπτει στα κατώτατα όρια, αν υπάρχουν, τα οποία καθορίζονται στο παρόν παράρτημα. Τέτοια μεταβολή θα έπρεπε να υποβληθεί σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, ανεξαρτήτως του αν διαπιστώνεται ότι έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

130. Η αναφορά στα κατώτατα όρια δεν σημαίνει ότι το παράρτημα Ι, σημείο 24, της οδηγίας ΕΠΕ εφαρμόζεται μόνο σε είδη έργων για τα οποία προβλέπονται κατώτατα όρια. Αντιθέτως, η διάταξη αυτή συνοδεύθηκε από μία προϋπόθεση και από μία παρέκκλιση από την εν λόγω προϋπόθεση. Η προϋπόθεση είναι η κάλυψη των κατώτατων ορίων. Τούτο ισχύει όμως μόνον εάν έχουν καθορισθεί εν γένει κατώτατα όρια.

131. Δεδομένου ότι δεν προβλέπονται κατώτατα όρια για εμπορικούς πυρηνικούς σταθμούς κάθε μεταβολή ή επέκταση τέτοιας εγκαταστάσεως χρήζει, καταρχήν, εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών της επιπτώσεων. Εάν η παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στους δύο πυρηνικούς σταθμούς πρέπει να θεωρείται ως έργο κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ λόγω της συνδέσεώς της με ενισχυτικά μέτρα συντηρήσεως, επιβάλλεται να υποβληθεί σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 1, και του παραρτήματος Ι, σημείο 2, στοιχείο β′, και σημείο 24.

132. Θα μπορούσε να τεθεί ευλόγως το ερώτημα αν η υποχρέωση εκτιμήσεως των μεταβολών ή επεκτάσεων των εγκαταστάσεων για τις οποίες δεν έχουν καθορισθεί κατώτατα όρια πρέπει να περιορισθεί με βάση τον σκοπό της οδηγίας ΕΠΕ. Πράγματι, η υποχρέωση αυτή σκοπεί να εξασφαλίσει την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ορισμένων έργων που ενδέχεται να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον (άρθρο 1, παράγραφος 1, άρθρο 2, παράγραφος 1). Ακόμη και σε σχέση με τους πυρηνικούς σταθμούς, πάντως, θα υπάρχουν μεταβολές ως προς τις οποίες μπορεί να αποκλεισθεί απόλυτα το ενδεχόμενο τέτοιων επιπτώσεων. Σε περίπτωση τέτοιων μέτρων θα εγείρονταν αμφιβολίες ως προς τη σημασία της εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Αφετέρου, το παράρτημα Ι, σημείο 24, δεν δύναται να ερμηνευθεί όπως το παράρτημα ΙΙ, σημείο 13, στοιχείο α′, όπου επιβάλλεται να διαπιστωθεί το ενδεχόμενο σημαντικών αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον, διότι άλλως η πρώτη διάταξη θα στερούνταν την πρακτική αποτελεσματικότητά της.

133. Εν τέλει όμως, στην προκειμένη υπόθεση, είναι πρόδηλο ότι η δεκαετής παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε συνδυασμό με τα ενισχυτικά μέτρα συντηρήσεως μπορεί να έχει σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις[63]. Ως εκ τούτου, παρέλκει η κρίση επί του ζητήματος περί περιοριστικής ερμηνείας του παραρτήματος Ι, σημείο 24, της οδηγίας ΕΠΕ.

62 Βλ. σημείο 6.2.6 της αιτιολογικής εκθέσεως της προτάσεως της Επιτροπής COM/2000/0839 τελικό, η οποία οδήγησε στην οδηγία 2003/35 (παρατίθεται στην υποσημείωση 48).

63 Βλ. σημείο 86 των παρουσών προτάσεων.

134. Επομένως, σε σχέση με το δεύτερο σκέλος του ερωτήματος 6, στοιχείο α′, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η δεκαετής παράταση της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε εμπορικούς πυρηνικούς σταθμούς η οποία συνδέεται με κατασκευαστικά ενισχυτικά μέτρα συντηρήσεως πρέπει να υποβάλλεται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ως μεταβολή πυρηνικού σταθμού δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, και του παραρτήματος Ι, σημείο 24, σε συνδυασμό με το σημείο 2, στοιχείο β′, της οδηγίας ΕΠΕ, εφόσον η παράταση καθεαυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ήδη ως έγκριση έργου κατά την έννοια του παραρτήματος Ι, σημείο 2, στοιχείο β′.

2. Ο χρόνος διενέργειας της εκτιμήσεως

135. Ο χρόνος διενέργειας της εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων θα μπορούσε να έχει καθοριστική σημασία για τη διαδικασία ενώπιον του Cour constitutionnelle (Συνταγματικού Δικαστηρίου). Εάν η εκτίμηση αυτή επιβάλλεται να πραγματοποιηθεί μόνο σε περίπτωση εγκρίσεως ενισχυτικών μέτρων συντηρήσεως, δεν αποκλείεται να πρέπει να διευκρινισθούν τα σχετικά ζητήματα στο πλαίσιο της παράλληλης διαδικασίας που αφορά τις σχετικές άδειες και εκκρεμεί ενώπιον του Conseil d'État (Συμβουλίου της Επικρατείας)[64]. Αντιθέτως, εάν οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις έπρεπε να εκτιμηθούν πριν από την έκδοση του νόμου που προέβλεψε την παράταση, το ζήτημα θα ενέπιπτε στην αρμοδιότητα του Cour constitutionnelle (Συνταγματικού Δικαστηρίου) που εξετάζει τον νόμο.

136. Εάν η εθνική νομοθεσία προβλέπει διαδικασία χορηγήσεως αδείας η οποία περιλαμβάνει πλείονα στάδια, η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενός έργου πρέπει να διενεργείται, καταρχήν, αμέσως μόλις καταστεί δυνατό να επισημανθούν και να αξιολογηθούν όλες οι επιπτώσεις που μπορεί να έχει το έργο στο περιβάλλον[65]. Όταν το ένα από τα στάδια αυτά αποτελεί την κύρια απόφαση και το έτερο εκτελεστική απόφαση, η οποία δεν μπορεί να βαίνει πέραν των παραμέτρων που καθορίστηκαν με την κύρια απόφαση, οι επιπτώσεις τις οποίες το σχέδιο μπορεί να έχει στο περιβάλλον πρέπει να επισημαίνονται και να αξιολογούνται κατά τη διαδικασία που αφορά την κύρια απόφαση[66].

137. Βεβαίως, σε σχέση με την προγενέστερη οδηγία ΕΠΕ[67], το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι εφόσον οι επιπτώσεις αυτές μπορούν να επισημανθούν μόνον κατά τη διαδικασία που αφορά την εκτελεστική απόφαση, τότε η αξιολόγηση πρέπει να πραγματοποιείται κατά τη διαδικασία αυτή[68]. Η νομολογία αυτή θα μπορούσε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι, στην εξεταζόμενη υπόθεση, υποβάλλεται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, πρώτα, η συμφωνία για τα ενισχυτικά μέτρα συντηρήσεως ή και μεταγενέστερες άδειες κατασκευής, διότι μόνον οι αποφάσεις αυτές καθιστούν δυνατό τον ακριβή και οριστικό προσδιορισμό των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

138. Ωστόσο, σε χρόνο μεταγενέστερο της νομολογίας αυτής επήλθαν οι τροποποιήσεις της οδηγίας ΕΠΕ με την οδηγία 2003/35 για τη μεταφορά της Συμβάσεως του Ώρχους και προβλέφθηκε στο άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ ότι η συμμετοχή του κοινού πρέπει να πραγματοποιείται όταν όλες οι επιλογές είναι ακόμη δυνατές, πριν από τη λήψη της αποφάσεως για τη συναίνεση ανάπτυξης. Εάν όμως ο νομοθέτης έχει λάβει ήδη απόφαση σχετικά με την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, κατά τον χρόνο εγκρίσεως μεμονωμένων ενισχυτικών μέτρων συντηρήσεως δεν είναι πλέον ανοικτές όλες οι επιλογές.

64 Ενότητα Β.9.2. της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

65 Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, σκέψη 53), της 28ης Φεβρουαρίου 2008, Abraham κ.λπ. (C-2/07, EU:C:2008:133, σκέψη 26), καθώς και της 17ης Μαρτίου 2011, Brussels Hoofdstedelijk Gewest κ.λπ. (C-275/09, EU:C:2011:154, σκέψη 33).

66 Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, σκέψη 52), καθώς και της 28ης Φεβρουαρίου 2008, Abraham κ.λπ., (C-2/07, EU:C:2008:133, σκέψη 26).

67 Οδηγία 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1985, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ 1985, L 175, σ. 40).

68 Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, σκέψη 52), καθώς και της 28ης Φεβρουαρίου 2008, Abraham κ.λπ. (C-2/07, EU:C:2008:133, σκέψη 26).

139. Συνεπώς, η απόφαση για την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε συγκεκριμένους πυρηνικούς σταθμούς πρέπει να στηρίζεται σε τέτοια προεργασία η οποία να καθιστά δυνατή τη δέουσα συνεκτίμηση των περιβαλλοντικών της επιπτώσεων.

140. Ειδάλλως, η συνεκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων θα μπορούσε να παραλειφθεί στο στάδιο της πιο σημαντικής κύριας αποφάσεως. Επιπλέον, η οδηγία για τη στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση διευκρινίζει τη δυνατότητα εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων πριν καταστούν γνωστές όλες οι λεπτομέρειες μεταγενέστερων έργων.

141. Ως εκ τούτου, λοιπόν, η ανάγκη εκδόσεως διοικητικών πράξεων για τον πυρηνικό σταθμό Doel 1 με σκοπό την εφαρμογή του νόμου της 28ης Ιουνίου 2015, η οποία δεν υφίσταται σε σχέση με τον πυρηνικό σταθμό Doel 2, δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα διαφορετικές απαντήσεις στα ερωτήματα που αφορούν την οδηγία ΕΠΕ και τις δύο Συμβάσεις.

142. Επομένως, στο ερώτημα 6, στοιχείο β′, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, σε περίπτωση αποφάσεως σχετικά με την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε συγκεκριμένους πυρηνικούς σταθμούς, η οποία συνδέεται με κατασκευαστικά ενισχυτικά μέτρα συντηρήσεως, η συμμετοχή του κοινού βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ πρέπει να πραγματοποιείται, κατά το δυνατόν, σε πρώιμο στάδιο, όταν όλες οι επιλογές είναι ακόμη δυνατές, δηλαδή πριν από τη λήψη αποφάσεως σχετικά με την παράταση.

Ε. Παρέκκλιση από την υποχρέωση εκτιμήσεως για λόγους ασφάλειας εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια και ασφάλειας δικαίου

143. Το ερώτημα 3, στοιχείο γ′, το ερώτημα 5, στοιχείο γ′, το ερώτημα 6, στοιχείο δ′, και το ερώτημα 9 του Cour constitutionnelle (Συνταγματικού Δικαστηρίου) αφορούν τη δυνατότητα παρεκκλίσεως από την υποχρέωση εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, για λόγους ασφάλειας εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια ή ασφάλειας δικαίου.

1. Παρέκκλιση λόγω εξαιρέσεως μεμονωμένων περιπτώσεων στην οδηγία ΕΠΕ

144. Με το ερώτημα 6, στοιχείο δ′, το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) ζητεί να διευκρινισθεί αν το άρθρο 2, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ καθιστά δυνατή την εξαίρεση της παρατάσεως της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό από την υποχρέωση εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος που συνδέονται με την ασφάλεια εφοδιασμού της χώρας με ηλεκτρική ενέργεια.

145. Το άρθρο 2, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ ορίζει ότι τα κράτη μέλη μπορούν σε εξαιρετικές περιπτώσεις, με την επιφύλαξη του άρθρου 7, να εξαιρούν, εν όλω ή εν μέρει, ένα ειδικό έργο από την παρούσα οδηγία.

146. Όπως επισημαίνει και το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο), σε τέτοια περίπτωση μπορεί να παραλειφθεί μεν η εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε εθνικό επίπεδο, αλλά όχι η διασυνοριακή εκτίμηση με βάση το άρθρο 7. Το αρχικό κείμενο της οδηγίας ΕΠΕ[69] δεν περιλάμβανε την εν λόγω επιφύλαξη για τη διασυνοριακή εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Αυτή

69 Οδηγία 85/337/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 27ης Ιουνίου 1985, για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ 1985, L 175, σ. 40).

συμπληρώθηκε από το Συμβούλιο με την οδηγία 97/11/ΕΚ[70], ώστε να εξασφαλισθεί ότι η εξαίρεση δεν θα θίγει τις απαιτήσεις ενισχυμένης διασυνοριακής διαβούλευσης του άρθρου 7[71], οι οποίες ανάγονται στη Σύμβαση του Espoo όπως προκύπτει από τις αιτιολογικές σκέψεις 12 και 13 της οδηγίας 97/11.

147. Επιπλέον, το άρθρο 2, παράγραφος 4, στοιχεία α′ έως γ′, περιέχει περαιτέρω απαιτήσεις τις οποίες πρέπει να πληροί κράτος μέλος εάν επιθυμεί να επικαλεσθεί την εν λόγω εξαίρεση.

148. Ιδίως, οφείλει να εξετάζει, πρώτα, αν ενδείκνυται άλλη μορφή εκτιμήσεως (στοιχείο α′), καθώς και να θέτει στη διάθεση του ενδιαφερόμενου κοινού τις πληροφορίες που έχουν αποκτηθεί στο πλαίσιο άλλων μορφών εκτιμήσεως που αναφέρονται στο στοιχείο α′, τις πληροφορίες σχετικά με την απόφαση χορηγήσεως εξαιρέσεως και τους λόγους για τη χορήγησή της (στοιχείο β′). Επιπλέον, το κράτος μέλος πρέπει να ενημερώνει την Επιτροπή (στοιχείο γ′).

149. Οι προϋποθέσεις αυτές επιβάλλεται να πληρούνται διαδοχικά, δηλαδή οι αρμόδιες αρχές οφείλουν να διενεργήσουν την εξέταση που προβλέπει το στοιχείο α′ και έπειτα να προβούν στην αναφερόμενη «άλλη μορφή εκτιμήσεως», καθώς και να θέσουν στη διάθεση του ενδιαφερόμενου κοινού τις σχετικές πληροφορίες και να ενημερώσουν την Επιτροπή.

150. Αυτά δεν είναι απλώς τυπικά στοιχεία. Αντιθέτως, οι απαιτήσεις αυτές επιδιώκουν, ως εκ της φύσεώς τους, την εκπλήρωση των σκοπών της οδηγίας ΕΠΕ, κατά το δυνατόν, στο πλαίσιο άλλης μορφής εκτιμήσεως.

151. Όπως προκύπτει ιδίως από το κείμενο της αιτιολογικής σκέψης 23 της οδηγίας ΕΠΕ στην αγγλική και στη γαλλική γλώσσα, αλλά και από το γράμμα του άρθρου 2, παράγραφος 4, στοιχείο α′, στην αγγλική και στη γερμανική γλώσσα, η διενέργεια άλλου είδους εκτιμήσεως αντί της εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων επιτρέπεται μόνον όταν αυτό κρίνεται σκόπιμο. Εκτιμώ ότι η προϋπόθεση αυτή έχει την έννοια ότι πρέπει να υφίστανται επιτακτικοί λόγοι οι οποίοι να αποκλείουν την εκτίμηση βάσει της οδηγίας ΕΠΕ. Συναφώς, πέραν της ασφάλειας εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια πρέπει να ληφθεί υπόψη και η ανασφάλεια δικαίου την οποία αναφέρει το ερώτημα 9. Ωστόσο, αν –όπως στην υπόθεση της κύριας δίκης– οι διασυνοριακές περιβαλλοντικές επιπτώσεις καθιστούν αναγκαία τη διασυνοριακή εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων σύμφωνα με το άρθρο 7, η οποία δεν δύναται να παραλειφθεί, φαίνεται μάλλον απίθανη η ύπαρξη λόγων οι οποίοι θα απέκλειαν, σε τέτοιες περιπτώσεις, την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων σε εθνικό επίπεδο.

152. Επίσης, πρέπει να σημειωθεί ότι η παράλειψη έγκαιρης εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν θα μπορούσε, κατά κανόνα, να δικαιολογήσει τη μη εφαρμογή της οδηγίας ΕΠΕ. Ασφαλώς, το Βέλγιο επισημαίνει βραχυπρόθεσμα προβλήματα σε άλλους σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Καταρχήν όμως οι απαιτήσεις εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια είναι προβλέψιμες και, επομένως, μπορούν να ληφθούν εγκαίρως τα αναγκαία μέτρα για την κάλυψή τους. Επιπλέον, δεν δύναται να αποκλεισθεί εκ των προτέρων το ενδεχόμενο, το Βέλγιο να μπορούσε να καλύψει, τουλάχιστον προσωρινά, τις ανάγκες εφοδιασμού του με ηλεκτρική ενέργεια μέσω προμηθειών από άλλα κράτη μέλη.

153. Συνοψίζοντας, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το άρθρο 2, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ καθιστά δυνατή την εξαίρεση της παρατάσεως της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό από την υποχρέωση εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων για επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος που συνδέονται με την ασφάλεια εφοδιασμού της χώρας

70 Οδηγία του Συμβουλίου, της 3ης Μαρτίου 1997, περί τροποποιήσεως της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον (ΕΕ 1997, L 73, σ. 5).

71 Κοινή θέση (ΕΚ) 40/96 (ΕΕ 1996, C 248, σ. 75 [88]).

με ηλεκτρική ενέργεια και/ή την αποφυγή της ανασφάλειας δικαίου, εφόσον ενδείκνυται άλλη μορφή εκτιμήσεως και ενημερώνονται το ενδιαφερόμενο κοινό και η Επιτροπή δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 4, στοιχεία β′ και γ′. Αντιθέτως, το άρθρο 2, παράγραφος 4, δεν επιτρέπει την παράλειψη διασυνοριακής εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων με βάση το άρθρο 7.

2. Παρέκκλιση από τη Σύμβαση του Espoo

154. Δεδομένου ότι δεν χωρεί παράλειψη διασυνοριακής εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων κατά την οδηγία ΕΠΕ, παρέλκει η απάντηση στο ερώτημα 3, στοιχείο γ′, σχετικά με το αν η Σύμβαση του Espoo επιτρέπει παρέκκλιση.

3. Παρέκκλιση από τη Σύμβαση του Ώρχους

155. Αντιθέτως, εκ πρώτης όψεως, δεν αποκλείεται το άρθρο 2, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ να επιτρέπει παρεκκλίσεις από την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων οι οποίες υπερβαίνουν τις ενδεχόμενες παρεκκλίσεις από την υποχρέωση συμμετοχής του κοινού βάσει του άρθρου 6 της Συμβάσεως του Ώρχους. Η αντίφαση αυτή μάλιστα θα μπορούσε να δικαιολογεί και την ύπαρξη κενού κατά τη μεταφορά της εν λόγω Συμβάσεως στο δίκαιο της Ένωσης.

156. Η Σύμβαση του Ώρχους δεν προβλέπει εξαίρεση για λόγους ασφάλειας εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια και ασφάλειας δικαίου, παρά μόνον εξαίρεση για σκοπούς εθνικής άμυνας στο άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ′, η οποία όμως δεν βρίσκει εφαρμογή εν προκειμένω. Τα άρθρα 54 έως 64 της Συμβάσεως της Βιέννης περί του δικαίου των Συνθηκών, οι κανόνες που διέπουν τη λήξη ή την αναστολή των Συνθηκών, στερούνται επίσης σημασίας.

157. Βεβαίως, η κατάσταση έκτακτης ανάγκης («state of necessity») αναγνωρίζεται ως λόγος του εθιμικού δικαίου ο οποίος δικαιολογεί τη μη συμμόρφωση με υποχρεώσεις του διεθνούς δικαίου[72], αλλά υπόκειται σε πολύ αυστηρές προϋποθέσεις. Η επιτροπή διεθνούς δικαίου τις έχει κωδικοποιήσει υπό την έννοια ότι η μη συμμόρφωση πρέπει να αποτελεί τη μοναδική δυνατότητα του κράτους να προστατεύσει ουσιώδες συμφέρον του από σοβαρό και άμεσο κίνδυνο[73]. Τις προϋποθέσεις αυτές εφαρμόζει και το ΔΔ[74].

158. Κατά τα φαινόμενα, δεν αποκλείεται να αναγνωρισθεί ο κίνδυνος για την ασφάλεια εφοδιασμού ή την ασφάλεια δικαίου ως σοβαρός και άμεσος κίνδυνος για ουσιώδες συμφέρον του Βελγίου. Επιβάλλεται όμως να αποδειχθεί επίσης ότι η μη συμμόρφωση προς τις υποχρεώσεις της Συμβάσεως του Ώρχους ήταν η μοναδική δυνατότητα για την αντιμετώπιση τέτοιου κινδύνου.

159. Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, θα έπρεπε να εξετασθεί αν θα ήταν αδύνατη η έγκαιρη συμμετοχή του κοινού με εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

160. Επομένως, η ασφάλεια εφοδιασμού της χώρας με ηλεκτρική ενέργεια και η αποφυγή της ανασφάλειας δικαίου δεν συνιστά επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος που θα καθιστούσε δυνατή την παρέκκλιση από τη Σύμβαση του Ώρχους και/ή την αναστολή της εφαρμογής της, εάν ήταν δυνατόν να ληφθούν εγκαίρως τα αναγκαία μέτρα συμμορφώσεως προς τη Σύμβαση.

72 Απόφαση του ΔΔ της 25ης Σεπτεμβρίου 1997, Gabcikovo-Nagymaros Project (Ουγγαρία κατά Σλοβακίας), *I.C.J. Reports* 1997, σ. 7, σκέψη 51.

73 Άρθρο 25, παράγραφος 1, στοιχείο α′, του σχεδίου σχετικά με την ευθύνη των κρατών για διεθνώς παράνομες πράξεις (Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών – Πεντηκοστή έκτη διάσκεψη, τμήμα VII, σ. 530) (http://www.un.org/Depts/german/gv-56/band1/56bd-6.pdf).

74 Απόφαση του ΔΔ της 25ης Σεπτεμβρίου 1997, Gabcikovo-Nagymaros Project (Ουγγαρία κατά Σλοβακίας), *I.C.J. Reports* 1997, σ. 7, σκέψη 52.

4. Οι συνέπειες για την ερμηνεία της δυνατότητας παρεκκλίσεως βάσει της οδηγίας ΕΠΕ

161. Κατά συνέπεια, εκ πρώτης όψεως, δεν μπορεί να αποκλειστεί η περίπτωση η οδηγία ΕΠΕ να καθιστά δυνατή μια παρέκκλιση την οποία ενδεχομένως δεν επιτρέπει η Σύμβαση του Ώρχους.

162. Προκειμένου να αποκλεισθεί τέτοια αντίφαση, οι απαιτήσεις που αφορούν την κατάσταση έκτακτης ανάγκης στο πλαίσιο του διεθνούς δικαίου πρέπει να ενσωματωθούν στην ερμηνεία του άρθρου 2, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ. Για τον σκοπό αυτόν προσφέρεται η εξέταση που προβλέπει το άρθρο 2, παράγραφος 4, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ σχετικά με το αν ενδείκνυται άλλη μορφή εκτιμήσεως. Η καταλληλότητα της άλλης μορφής εκτιμήσεως, λοιπόν, μπορεί να γίνει δεκτή μόνον εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις της καταστάσεως έκτακτης ανάγκης του διεθνούς δικαίου.

163. Επομένως, στο ερώτημα 3, στοιχείο γ′, στο ερώτημα 5, στοιχείο γ′, στο ερώτημα 6, στοιχείο δ′, και στο ερώτημα 9 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 2, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ καθιστά δυνατή την εξαίρεση της παρατάσεως της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό από την υποχρέωση εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, εάν είναι αναγκαία άλλη μορφή εκτιμήσεως, προκειμένου να αποτραπεί σοβαρός και άμεσος κίνδυνος για ουσιώδες συμφέρον του οικείου κράτους μέλους, όπως η ασφάλεια εφοδιασμού της χώρας με ηλεκτρική ενέργεια ή η ασφάλεια δικαίου, και εφόσον ενημερώνονται το ενδιαφερόμενο κοινό και η Επιτροπή δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 4, στοιχεία β′ και γ′. Αντιθέτως, το άρθρο 2, παράγραφος 4, δεν επιτρέπει την παράλειψη διασυνοριακής εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων με βάση το άρθρο 7.

ΣΤ. Επί του ερωτήματος 8 – άρθρο 6, παράγραφοι 3 και 4, της οδηγίας περί οικοτόπων

1. Επί του ερωτήματος 8, στοιχείο α′ – η έννοια του έργου στην οδηγία περί οικοτόπων

164. Με το ερώτημα 8, στοιχείο α′, το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) ζητεί να διευκρινισθεί αν το άρθρο 6 της οδηγίας περί οικοτόπων μπορεί να εφαρμοσθεί σε σχέση με την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό.

165. Το άρθρο 6, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας περί οικοτόπων ορίζει ότι κάθε σχέδιο [ή έργο], μη άμεσα συνδεόμενο ή αναγκαίο για τη διαχείριση του τόπου, το οποίο όμως είναι δυνατόν να επηρεάζει σημαντικά τον εν λόγω τόπο, καθεαυτό ή από κοινού με άλλα σχέδια [ή έργα], εκτιμάται δεόντως ως προς τις επιπτώσεις του στον τόπο, λαμβανομένων υπόψη των στόχων διατηρήσεώς του. Εάν τέτοια εκτίμηση είναι αναγκαία θα περιλαμβάνει και τη συμμετοχή του κοινού δυνάμει του άρθρου 6 της Συμβάσεως του Ώρχους[75].

166. Επιβάλλεται, ιδίως, να διευκρινισθεί αν η παράταση της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικούς σταθμούς συνιστά σχέδιο ή έργο κατά την έννοια της ανωτέρω διατάξεως.

167. Ασφαλώς, η οδηγία περί οικοτόπων δεν ορίζει την έννοια του έργου. Ωστόσο, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι ο ορισμός του έργου στο άρθρο 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας ΕΠΕ είναι κρίσιμος για την οριοθέτηση της έννοιας του σχεδίου ή έργου κατά την οδηγία περί οικοτόπων, η οποία σκοπεί, όπως και η οδηγία ΕΠΕ, να αποτρέψει το ενδεχόμενο εγκρίσεως δραστηριοτήτων δυναμένων να θίξουν το περιβάλλον χωρίς προηγούμενη εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεών τους[76].

75 Απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2016, Lesoochranárske zoskupenie VLK (C-243/15, EU:C:2016:838, σκέψεις 46 και 49).

76 Αποφάσεις της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:482, σκέψη 26), καθώς και της 14ης Ιανουαρίου 2010, Stadt Papenburg (C-226/08, EU:C:2010:10, σκέψη 38). Με ελαφρώς διαφορετική διατύπωση στην απόφαση της 17ης Ιουλίου 2014, Επιτροπή κατά Ελλάδας (C-600/12, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2014:2086, σκέψη 75).

168. Πάντως η πλήρης ταύτιση της έννοιας του έργου σε αμφότερες τις οδηγίες αποκλείεται και μόνο για τον λόγο ότι η εκτίμηση βάσει της οδηγίας περί οικοτόπων συνδέεται άρρηκτα με τις προϋποθέσεις για την έγκριση σχεδίων ή έργων, τα οποία είναι δυνατόν να επηρεάσουν σημαντικά τις ζώνες διατηρήσεως. Δηλαδή, οι αρμόδιες αρχές μπορούν να εγκρίνουν σχέδιο ή πρόγραμμα μόνον εάν η εκτίμηση των επιπτώσεων περιέχει πλήρη, ακριβή και οριστικά συμπεράσματα και διαπιστώσεις, ώστε να αίρεται κάθε εύλογη αμφιβολία, από επιστημονικής απόψεως, ως προς τις επιπτώσεις των εργασιών που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την οικεία ζώνη διατηρήσεως[77]. Αντιθέτως, η οδηγία ΕΠΕ δεν περιλαμβάνει απαιτήσεις ουσιαστικού δικαίου ως προς την έγκριση έργου[78].

169. Συνεπώς, αντιλαμβάνομαι τη διαπίστωση του Δικαστηρίου σχετικά με τη σημασία που έχει η έννοια του έργου της οδηγίας ΕΠΕ στο πλαίσιο του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων, υπό την έννοια ότι σε κάθε περίπτωση, τα έργα που καλύπτονται από τον ορισμό αυτόν, είναι επίσης έργα δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας περί οικοτόπων. Πάντως, λαμβάνω ως δεδομένο ότι, κατ' αυτόν τον τρόπο, η έννοια του έργου στο πλαίσιο της οδηγίας περί οικοτόπων δεν είναι απολύτως οριοθετημένη[79].

170. Εάν το Δικαστήριο, λοιπόν, δεχθεί την άποψή μου και η παράταση καθεαυτή θεωρηθεί ως έργο κατά την έννοια της οδηγίας ΕΠΕ ή εάν το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η παράταση από κοινού με τα ενισχυτικά μέτρα συντηρήσεως συνιστά έργο, θα υφίσταται έργο και κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων. Ωστόσο, ακόμη και αν δεν υφίσταται έργο βάσει της οδηγίας ΕΠΕ, τούτο δεν αποκλείει την εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων.

171. Παραδείγματος χάρη, το Δικαστήριο έχει τονίσει επίσης ότι δεν επιτρέπεται η απαλλαγή από την υποχρέωση εκτιμήσεως ορισμένων κατηγοριών έργων βάσει κριτηρίων μη δυνάμενων να εξασφαλίσουν ότι τα εν λόγω έργα δεν επηρεάζουν σημαντικά τις ζώνες διατηρήσεως[80]. Στην επακόλουθη εξέταση των διαφόρων εξαιρέσεων κατά το εθνικό δίκαιο, το Δικαστήριο δεν διερεύνησε αν αυτές αφορούν έργα κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας ΕΠΕ. Αντιθέτως, αρκούσε το ενδεχόμενο προκλήσεως σημαντικών επιπτώσεων στις ζώνες διατηρήσεως, ώστε να απορρίψει τις εξαιρέσεις για τις επίμαχες δραστηριότητες[81].

172. Στο πλαίσιο αυτό, ο ορισμός του έργου στο άρθρο1, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας ΕΠΕ δεν οριοθετεί απολύτως την έννοια του έργου κατά το άρθρο 6, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας περί οικοτόπων. Αντιθέτως, έχει καθοριστική σημασία το αν η εξεταζόμενη δραστηριότητα μπορεί να επηρεάσει σημαντικά μια ζώνη διατηρήσεως.

77 Αποφάσεις της 11ης Απριλίου 2013, Sweetman κ.λπ. (C-258/11, EU:C:2013:220, σκέψη 44), της 21ης Ιουλίου 2016, Orleans κ.λπ. (C-387/15 και C-388/15, EU:C:2016:583, σκέψη 50), και της 17ης Απριλίου 2018, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Δάσος της Białowieża) (C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψη 114).

78 Αποφάσεις της 13ης Δεκεμβρίου 2007, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (C-418/04, EU:C:2007:780, σκέψη 231), και της 14ης Μαρτίου 2013, Leth (C-420/11, EU:C:2013:166, σκέψη 46).

79 Βλ. απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2018, Coöperatie Mobilisation for the Environment κ.λπ. (C-293/17 και C-294/17, EU:C:2018:882, σκέψεις 65 και 66), καθώς και προτάσεις μου στην υπόθεση Waddenvereniging και Vogelbeschermingsvereniging (C-127/02, EU:C:2004:60, σημείο 31), καθώς και στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Coöperatie Mobilisation for the Environment κ.λπ. (C-293/17 και C-294/17, EU:C:2018:622, σημεία 114 έως 118).

80 Απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-98/03, EU:C:2006:3, σκέψη 41). Βλ., επίσης, απόφαση της 26ης Μαΐου 2011, Επιτροπή κατά Βελγίου (C-538/09, EU:C:2011:349, σκέψη 41).

81 Απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, Επιτροπή κατά Γερμανίας (C-98/03, EU:C:2006:3, σκέψεις 42 έως 44). Πλέον και απόφαση της 7ης Νοεμβρίου 2018, Coöperatie Mobilisation for the Environment κ.λπ. (C-293/17 και C-294/17, EU:C:2018:882, σκέψη 67).

173. Επομένως, ιδίως το γεγονός ότι διατηρείται ο κίνδυνος οι ζώνες διατηρήσεως να επηρεασθούν σε περίπτωση σοβαρού ατυχήματος σε έναν από τους πυρηνικούς σταθμούς, συνηγορεί υπέρ του να γίνει δεκτή η ύπαρξη έργου κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων. Επιπλέον, η λειτουργία του συστήματος ψύξεως θα μπορούσε να επηρεάσει ιδίως τα ψάρια και τα κυκλόστομα [82], ως προς τα οποία τόσο το Βέλγιο όσο και οι Κάτω Χώρες προστατεύουν τον Σκάλδη. Βάσει των διαθέσιμων πληροφοριών, δεν μπορεί να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο και άλλων παράλληλων αλλοιώσεων.

174. Επομένως, στο ερώτημα 8, στοιχείο α′, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό πρέπει να θεωρείται ως έργο κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας περί οικοτόπων, ακόμη και αν η παράταση δεν συνιστά, ούτε καθαυτή ούτε λόγω της σχέσης της με εργασίες για τη συντηρητική ενίσχυση της εγκαταστάσεως, έργο κατά την έννοια της οδηγίας ΕΠΕ.

2. Επί του ερωτήματος 8, στοιχείο β′ – νομοθετική πράξη

175. Το ερώτημα 8, στοιχείο β′, αφορά το γεγονός ότι η παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό πραγματοποιείται με νομοθετική πράξη.

176. Τούτο όμως δεν θέτει εν αμφιβόλω την εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων. Η διάταξη αυτή έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε εθνική αρχή, έστω και νομοθετική, να εγκρίνει ένα σχέδιο ή έργο χωρίς να έχει βεβαιωθεί ότι αυτό δεν θα παραβλάψει την ακεραιότητα του οικείου τόπου [83].

3. Επί του ερωτήματος 8, στοιχείο γ′ – Doel 1 και Doel 2

177. Από την απάντηση στο ερώτημα 8, στοιχείο β′, συνάγεται για το ερώτημα 8, στοιχείο γ′, ότι στα ερωτήματα που περιέχονται στα στοιχεία α′ και β′ σε σχέση με τους δύο πυρηνικούς σταθμούς Doel 1 και Doel 2 δεν επιβάλλεται να δοθεί διαφορετική απάντηση.

4. Επί του ερωτήματος 8, στοιχείο δ′ – εξαίρεση για λόγους ασφάλειας του εφοδιασμού

178. Τέλος, με το ερώτημα 8, στοιχείο δ′, το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) θέτει το ζήτημα αν το άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας περί οικοτόπων επιτρέπει, για λόγους ασφάλειας του εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια, τη μετάθεση του χρόνου λήξεως της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό.

179. Κατά το άρθρο 6, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο, εάν παρά τα αρνητικά συμπεράσματα της εκτιμήσεως των επιπτώσεων και ελλείψει εναλλακτικών λύσεων, ένα σχέδιο [ή έργο] πρέπει να πραγματοποιηθεί για άλλους επιτακτικούς λόγους σημαντικού δημοσίου συμφέροντος, περιλαμβανομένων λόγων κοινωνικής ή οικονομικής φύσεως, το κράτος μέλος λαμβάνει κάθε αναγκαίο αντισταθμιστικό μέτρο ώστε να εξασφαλισθεί η προστασία της συνολικής συνοχής του Natura 2000.

82 Βλ. απόφαση της 26ης Απριλίου 2017, Επιτροπή κατά Γερμανίας (Moorburg) (C-142/16, EU:C:2017:301, σκέψη 30).

83 Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2012, Solvay κ.λπ. (C-182/10, EU:C:2012:82, σκέψεις 69 και 70). Ομοίως και η απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2012, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας κ.λπ. (C-43/10, EU:C:2012:560, σκέψεις 100 επ.), αφορούσε έγκριση έργου διά νόμου.

α) Προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 6, παράγραφος 4, της οδηγίας περί οικοτόπων

180. Το ερώτημα, λοιπόν, στηρίζεται στο δεδομένο ότι η δέουσα εκτίμηση των επιπτώσεων έχει οδηγήσει σε αρνητικά συμπεράσματα. Πράγματι, εάν τα συμπεράσματα της εκτιμήσεως των επιπτώσεων ήταν θετικά, το έργο θα μπορούσε να εγκριθεί ήδη δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας περί οικοτόπων.

181. Επιπλέον, το άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας περί οικοτόπων, ως διάταξη εισάγουσα παρέκκλιση από το κριτήριο εγκρίσεως που καθιερώνει το άρθρο 6, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, πρέπει να ερμηνεύεται στενά και δεν μπορεί να εφαρμόζεται παρά μόνον αφού έχει πραγματοποιηθεί η ανάλυση των επιπτώσεων ενός σχεδίου ή έργου σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας[84]. Η γνώση των επιπτώσεων αυτών όσον αφορά τους σκοπούς διατηρήσεως του οικείου τόπου συνιστά προαπαιτούμενο για την εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 4, της εν λόγω οδηγίας, διότι χωρίς τα στοιχεία αυτά δεν είναι δυνατόν να εκτιμηθεί καμία προϋπόθεση εφαρμογής της παρεκκλίσεως αυτής. Για την εξέταση των ενδεχόμενων επιτακτικών λόγων σημαντικού δημοσίου συμφέροντος καθώς και του ζητήματος αν υπάρχουν λιγότερο επιβλαβείς εναλλακτικές λύσεις απαιτείται πράγματι στάθμιση σε σχέση με τις βλάβες που θα προξενήσει στον οικείο τόπο το υπό κρίση σχέδιο ή έργο. Επιπλέον, απαιτείται ακριβής προσδιορισμός των βλαβών που θα προκληθούν στον τόπο αυτόν, προκειμένου να καθορισθεί το είδος των ενδεχόμενων αντισταθμιστικών μέτρων[85].

182. Συνεπώς, το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) πρέπει να εξακριβώσει, κατ' αρχάς, αν οι διάφορες μελέτες και διαβουλεύσεις, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο της θεσπίσεως του νόμου για την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στους δύο πυρηνικούς σταθμούς, πληρούν τις απαιτήσεις εκτιμήσεως των επιπτώσεων σύμφωνα με το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας περί οικοτόπων.

183. Εφόσον πραγματοποιηθούν οι αναγκαίες εκτιμήσεις, μπορεί να εξετασθεί αν η ασφάλεια εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια συνιστά επιτακτικό λόγο σημαντικού δημοσίου συμφέροντος σε σχέση με τη βλάβη των ζωνών διατηρήσεως.

β) Η ασφάλεια εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια

184. Όσον αφορά το δημόσιο συμφέρον για την ασφάλεια εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια, πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή αποτελεί έναν από τους στόχους της ενεργειακής πολιτικής της Ένωσης βάσει του άρθρου 194, παράγραφος 1, στοιχείο β', ΣΛΕΕ. Επίσης, κατά το άρθρο 194, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, τα κράτη μέλη έχουν, καταρχήν, το δικαίωμα να καθορίζουν την επιλογή τους μεταξύ διάφορων ενεργειακών πηγών και τη γενική διάρθρωση του ενεργειακού τους εφοδιασμού.

185. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει στο πεδίο εφαρμογής της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων, μεταξύ άλλων, σε επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στον τομέα του πετρελαίου, των τηλεπικοινωνιών και της ηλεκτρικής ενέργειας, ότι δεν μπορεί παρά να γίνει δεκτό ότι ο επιδιωκόμενος στόχος, ήτοι η εξασφάλιση του εφοδιασμού με τέτοιου είδους προϊόντα ή η παροχή τέτοιου είδους υπηρεσιών, σε περίπτωση κρίσεως, στην επικράτεια του οικείου κράτους μέλους μπορεί να αποτελέσει λόγο δημόσιας ασφάλειας και, κατά συνέπεια, να δικαιολογήσει, ενδεχομένως, παρεμπόδιση της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων[86].

84 Αποφάσεις της 21ης Ιουλίου 2016, Orleans κ.λπ. (C-387/15 και C-388/15, EU:C:2016:583, σκέψη 60 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), καθώς και της 17ης Απριλίου 2018, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Δάσος της Białowieża) (C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψη 189).

85 Αποφάσεις της 21ης Ιουλίου 2016, Orleans κ.λπ. (C-387/15 και C-388/15, EU:C:2016:583, σκέψη 61 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), και της 17ης Απριλίου 2018, Επιτροπή κατά Πολωνίας (Δάσος της Białowieża) (C-441/17, EU:C:2018:255, σκέψη 191 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

86 Αποφάσεις της 13ης Μαΐου 2003, Επιτροπή κατά Ισπανίας (C-463/00, EU:C:2003:272, σκέψη 71), και της 26ης Μαρτίου 2009, Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-326/07, EU:C:2009:193, σκέψη 69).

186. Η δημόσια ασφάλεια όμως μπορεί να δικαιολογήσει μόνον ένα κατώτατο όριο εφοδιασμού[87]. Πράγματι, οι απαιτήσεις της δημόσιας ασφάλειας, ιδίως, ως παρέκκλιση από τη θεμελιώδη αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων, πρέπει να ερμηνεύονται συσταλτικώς, ώστε το περιεχόμενό τους να μην μπορεί να καθορίζεται μονομερώς από κάθε κράτος μέλος, χωρίς τον έλεγχο των οργάνων της Ένωσης. Η δημόσια ασφάλεια, λοιπόν, μπορεί να προβάλλεται μόνο σε περίπτωση πραγματικής και αρκούντως σοβαρής απειλής, θίγουσας θεμελιώδες συμφέρον της κοινωνίας[88].

187. Η ανωτέρω συλλογιστική μπορεί να ισχύσει, καταρχήν, και για το άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας περί οικοτόπων. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η εν λόγω διάταξη, σε αντίθεση με τις παρεκκλίσεις από την αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων που περιέχονται στο άρθρο 65, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, περιλαμβάνει επίσης οικονομικούς και κοινωνικούς λόγους.

188. Ως εκ τούτου, ο επιτακτικός λόγος σημαντικού δημοσίου συμφέροντος δεν αφορά μόνον ένα κατώτατο όριο εφοδιασμού, αλλά εν γένει τον εφοδιασμό που επαρκεί για να καλύψει τη ζήτηση. Η δημόσια ασφάλεια όμως μπορεί να καλύψει μόνον το συμφέρον που συνίσταται στη διασφάλιση ενός κατώτατου ορίου εφοδιασμού.

189. Η διάκριση αυτή μεταξύ του γενικού συμφέροντος για την ασφάλεια εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια και του ειδικού συμφέροντος για τη διασφάλιση ενός κατώτατου ορίου εφοδιασμού έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι, κατά το άρθρο 6, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας περί οικοτόπων, όταν ο τόπος περί του οποίου πρόκειται είναι τόπος όπου ευρίσκονται ένας τύπος φυσικού οικοτόπου προτεραιότητας ή/και ένα είδος προτεραιότητας, είναι δυνατόν να προβληθούν μόνον επιχειρήματα σχετικά με την υγεία ανθρώπων και τη δημόσια ασφάλεια ή σχετικά με θετικές συνέπειες πρωταρχικής σημασίας για το περιβάλλον. Άλλοι επιτακτικοί λόγοι σημαντικού δημοσίου συμφέροντος μπορούν να προβληθούν μόνον κατόπιν γνωμοδοτήσεως της Επιτροπής.

190. Όσον αφορά τη διάταξη αυτή, το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι το άρθρο 6, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας περί οικοτόπων δεν καλύπτει την ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού, στην περίπτωση εκείνη του εφοδιασμού με άνθρακα[89]. Αντιλαμβάνομαι την επισήμανση αυτή υπό την έννοια ότι το Δικαστήριο προσέγγισε κατ' αυτόν τον τρόπο μόνον το γενικό συμφέρον της ασφάλειας εφοδιασμού το οποίο απέχει από το επίπεδο του συμφέροντος που συνίσταται στη διαφύλαξη της δημόσιας ασφάλειας.

191. Όπως επισημάνθηκε ήδη, ορισμένες ζώνες διατηρήσεως τις οποίες παραθέτει το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) περιλαμβάνουν τύπους οικοτόπων προτεραιότητας[90] και δεν αποκλείεται, εκ προοιμίου, το ενδεχόμενο να επηρεασθούν και εκείνοι από τους πυρηνικούς σταθμούς. Για τον λόγο αυτόν και μόνο, το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) οφείλει να εξετάσει αν η λειτουργία των δύο επίδικων πυρηνικών σταθμών εξυπηρετεί μόνον το γενικό συμφέρον που συνδέεται με την ασφάλεια του εφοδιασμού ή αν είναι αναγκαία για να εξασφαλισθεί ένα κατώτατο όριο εφοδιασμού. Στην πρώτη περίπτωση, η επίκληση του άρθρου 6, παράγραφος 4, της οδηγίας περί οικοτόπων προϋποθέτει τη γνωμοδότηση της Επιτροπής.

87 Αποφάσεις της 10ης Ιουλίου 1984, Campus Oil κ.λπ. (72/83, EU:C:1984:256, σκέψεις 35 και 47), και της 4ης Ιουνίου 2002, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-483/99, EU:C:2002:327, σκέψη 47), καθώς και Επιτροπή κατά Βελγίου (C-503/99, EU:C:2002:328, σκέψη 46).

88 Αποφάσεις της 14ης Μαρτίου 2000, Église de scientologie (C-54/99, EU:C:2000:124, σκέψη 17), και της 4ης Ιουνίου 2002, Επιτροπή κατά Γαλλίας (C-483/99, EU:C:2002:327, σκέψη 48), καθώς και Επιτροπή κατά Βελγίου (C-503/99, EU:C:2002:328, σκέψη 47).

89 Απόφαση της 24ης Νοεμβρίου 2011, Επιτροπή κατά Ισπανίας (Alto Sil/ισπανική καφέ αρκούδα) (C-404/09, EU:C:2011:768, σκέψεις 193 και 195). Βλ., επίσης τη γνωμοδότηση της Επιτροπής, της 24ης Απριλίου 2004, με βάση το άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας περί οικοτόπων σχετικά με το ορυχείο Prosper Haniel (http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/prosper_haniel_de.pdf).

90 Βλ. σημείο 25 των παρουσών προτάσεων.

192. Η εξέταση αυτή επιβάλλεται, επίσης, διότι οι απαιτήσεις σχετικά με την απουσία εναλλακτικής λύσης μπορεί να διαφέρουν, ανάλογα με το αν είναι κρίσιμο το σημαντικότερο συμφέρον εξασφαλίσεως ενός κατώτατου ορίου εφοδιασμού ή το μικρότερης βαρύτητας γενικό συμφέρον για την ασφάλεια του εφοδιασμού.

193. Φαίνεται εύλογη, δηλαδή, η επιθυμία κράτους μέλους να εξασφαλίσει ένα κατώτατο όριο εφοδιασμού στην επικράτειά του[91]. Εντούτοις, δεν είναι παράλογη και η παραπομπή των κρατών μελών στη δυνατότητα εισαγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, προκειμένου να εξυπηρετήσουν το γενικό συμφέρον για την ασφάλεια του εφοδιασμού[92].

γ) Ενδιάμεσο αποτέλεσμα

194. Επομένως, στο ερώτημα 8, στοιχείο δ', πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το δημόσιο συμφέρον της εξασφαλίσεως ενός κατώτατου ορίου εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια συνιστά λόγο δημόσιας ασφάλειας κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας περί οικοτόπων, ενώ το δημόσιο συμφέρον που αφορά την ασφάλεια εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια πέραν του κατώτατου ορίου πρέπει να θεωρείται ως λόγος οικονομικής φύσεως κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο.

Ζ. Επί της διατηρήσεως των αποτελεσμάτων του νόμου για την παράταση της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στους πυρηνικούς σταθμούς Doel 1 και Doel 2

195. Κατόπιν των ανωτέρω σκέψεων, υφίστανται ενδείξεις ότι ο νόμος για την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στους πυρηνικούς σταθμούς Doel 1 και Doel 2 θεσπίσθηκε κατά παράβαση των εξεταζόμενων, εν προκειμένω, διατάξεων και τούτο δεν δικαιολογείται από λόγους που άπτονται της ασφάλειας εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια ή της ασφάλειας δικαίου. Φρονώ όμως ότι, στην περίπτωση αυτή, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να διατηρηθούν σε ισχύ τα αποτελέσματα του εν λόγω νόμου. Τούτο στηρίζεται στη νομολογία που έχει αναπτύξει το Δικαστήριο σε σχέση με τη διατήρηση των μέτρων που θεσπίσθηκαν κατά παράβαση της οδηγίας για τη στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση.

1. Επί της νομολογίας σχετικά με το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για τη στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση

196. Όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για τη στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι είναι δυνατόν να ληφθούν υπόψη επιτακτικά δημόσια συμφέροντα σε σχέση με τις συνέπειες παραβάσεων διαδικαστικών κανόνων που διέπουν την περιβαλλοντική εκτίμηση μέτρων. Σημείο αναφοράς για την ανωτέρω προσέγγιση αποτελεί το γεγονός ότι η οδηγία για τη στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση, όπως ακριβώς και οι Συμβάσεις του Espoo και του Ώρχους, καθώς και η οδηγία ΕΠΕ και η οδηγία περί οικοτόπων δεν περιέχουν διατάξεις σχετικά με τις συνέπειες αυτές[93].

91 Βλ. αποφάσεις που παρατίθενται στις υποσημειώσεις 86 και 87.

92 Βλ., συναφώς, ιδίως αποφάσεις της 20ής Δεκεμβρίου 2017, Eni κ.λπ. (C-226/16, EU:C:2017:1005, σκέψη 45), καθώς και της 20ής Μαρτίου 2018, Επιτροπή κατά Αυστρίας (C-187/16, EU:C:2018:194, σκέψη 87).

93 Σχετικά με την οδηγία ΕΠΕ, απόφαση της 26ης Ιουλίου 2017, Comune di Corridonia κ.λπ. (C-196/16 και C-197/16, EU:C:2017:589, σκέψη 34).

197. Ως εκ τούτου, οι δικονομικοί κανόνες που διέπουν την άσκηση προσφυγής για παράβαση της υποχρεώσεως προς διενέργεια εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων πριν από τη λήψη αποφάσεως για συγκεκριμένη δραστηριότητα, εμπίπτουν στο πλαίσιο της διαδικαστικής αυτονομίας των κρατών μελών υπό την επιφύλαξη της αρχής της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας [94].

198. Στην περίπτωση αυτή, οι επιταγές της αρχής της αποτελεσματικότητας προκύπτουν από την υποχρέωση των κρατών μελών να εξαλείφουν τις παράνομες συνέπειες παραβιάσεως του δικαίου της Ένωσης λόγω της αρχής της καλόπιστης συνεργασίας την οποία προβλέπει το άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ [95]. Επομένως, τα εθνικά δικαιοδοτικά όργανα που επιλαμβάνονται τέτοιων υποθέσεων οφείλουν, βάσει της εθνικής τους νομοθεσίας, να λαμβάνουν μέτρα με σκοπό την αναστολή εκτελέσεως ή την ακύρωση αποφάσεως η οποία έχει ληφθεί χωρίς προηγουμένως να τηρηθεί η υποχρέωση προς διενέργεια εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων [96]. Δηλαδή, θα αντέβαινε σε κύριο σκοπό του καθεστώτος σχετικά με την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, εάν τα εθνικά δικαιοδοτικά όργανα που επιλαμβάνονται τέτοιων υποθέσεων δεν λάμβαναν στο πλαίσιο σχετικών προσφυγών και εντός των ορίων της διαδικαστικής αυτονομίας, τα μέτρα που προβλέπει το εθνικό τους δίκαιο και τα οποία είναι κατάλληλα να αποτρέψουν την πραγματοποίηση της σχετικής δραστηριότητας χωρίς προηγούμενη εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων [97].

199. Μέτρα για την αναστολή ή ακύρωση τέτοιων αποφάσεων επιβάλλονται, επίσης, λόγω της ουσιαστικού δικαίου διαστάσεως που έχει το θεμελιώδες δικαίωμα σε αποτελεσματική ένδικη προστασία το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, παράγραφος 1, του Χάρτη. Το θεμελιώδες τούτο δικαίωμα ασκείται, ως επί το πλείστον, λόγω των διαδικαστικών του απαιτήσεων, αλλά αυτές αποτελούν μόνον το μέσο για την επίτευξη του σκοπού που συνίσταται στην εξασφάλιση *αποτελεσματικής* προσφυγής. Ωστόσο, μια προσφυγή είναι αποτελεσματική μόνον, εάν η διαπίστωση παραβάσεων επιφέρει και τις δέουσες συνέπειες [98]. Τούτο ουδόλως θα συμβιβαζόταν με το ενδεχόμενο η προσβαλλόμενη πράξη να εξακολουθεί να εφαρμόζεται απεριόριστα ακόμη και σε περίπτωση διαπιστώσεως παραβάσεων.

200. Κατά συνέπεια, έχω επισημάνει ήδη ότι σε περίπτωση ανακλήσεως ή αναστολής της άδειας λόγω παραβάσεως της οδηγίας ΕΠΕ, επιβάλλεται, κατά κανόνα, η παύση λειτουργίας της επίμαχης εγκαταστάσεως [99]. Προφανώς και το Δικαστήριο δέχεται ότι τούτο συνιστά την τυπική συνέπεια τέτοιας διαπιστώσεως [100].

201. Εντούτοις, στην απόφαση Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne, το Δικαστήριο έκρινε ότι εθνικό δικαστήριο, λαμβανομένου υπόψη του ότι υφίστανται επιτακτικοί λόγοι συνδεόμενοι με την προστασία του περιβάλλοντος, μπορεί κατ' εξαίρεση να κάνει χρήση εθνικής διατάξεως που του παρέχει την εξουσία να διατηρήσει ορισμένα έννομα αποτελέσματα εθνικής πράξεως την οποία έχει ακυρώσει λόγω παραβάσεως της οδηγίας για τη στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση [101].

94 Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, σκέψη 67), καθώς και της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψη 45).

95 Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, σκέψη 64 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), καθώς και της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψη 43 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

96 Αποφάσεις της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, σκέψη 65), της 3ης Ιουλίου 2008, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (C-215/06, EU:C:2008:380, σκέψη 59), της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψη 46), καθώς και της 26ης Ιουλίου 2017, Comune di Corridonia κ.λπ. (C-196/16 και C-197/16, EU:C:2017:589, σκέψη 35).

97 Απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψεις 46 και 47).

98 Βλ., παραδείγματος χάρη, αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 19ης Μαρτίου 1997, Hornsby κατά Ελλάδας (18357/91, CE:ECHR:1997:0319JUD001835791, § 40 και 41), και της 8ης Απριλίου 2004, Assanidze κατά Γεωργίας (71503/01, CE:ECHR:2004:0408JUD007150301, § 181 και 182).

99 Προτάσεις μου στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Comune di Corridonia κ.λπ. (C-196/16 και C-197/16, EU:C:2017:249, σημείο 41).

100 Απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 2004, Wells (C-201/02, EU:C:2004:12, σκέψη 58).

101 Απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψη 58).

202. Στην απόφαση Association France Nature Environnement, το Δικαστήριο ερμήνευσε την προγενέστερη απόφαση υπό την έννοια ότι πρόθεσή του ήταν να αναγνωρίσει στα εθνικά δικαστήρια τη δυνατότητα, κατά περίπτωση και κατ' εξαίρεση, να διαρρυθμίζουν τα αποτελέσματα της ακυρώσεως εθνικής διατάξεως που έχει κριθεί ασύμβατη με το δίκαιο της Ένωσης [102]. Ωστόσο, κατά την εκτίμησή μου, η ερμηνεία αυτή είναι αμφιλεγόμενη, στο μέτρο που θα μπορούσε να είναι αντίθετη προς την πάγια νομολογία ότι το Δικαστήριο είναι αποκλειστικώς αρμόδιο να μεταθέτει προσωρινά τη χρονική εφαρμογή της εφαρμοστέας νομοθεσίας της Ένωσης [103].

203. Στην πραγματικότητα, η απόφαση Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne αφορά αποκλειστικώς περιπτώσεις κατά τις οποίες τα εθνικά μέτρα δεν αντιβαίνουν στο δίκαιο της Ένωσης επί της ουσίας, αλλά απλώς έχουν εκδοθεί κατά παράβαση των κανόνων σχετικά με την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Ως εκ τούτου, ο λόγος που τα μέτρα αυτά δεν μπορούν να εφαρμοσθούν δεν είναι ότι αντιβαίνουν στην εφαρμοστέα νομοθεσία της Ένωσης. Αντιθέτως, πάσχουν διαδικαστική πλημμέλεια της οποίας οι συνέπειες, όπως προαναφέρθηκε, δεν ρυθμίζονται ρητώς. Αυτό εξηγεί και την ευχέρεια την οποία έχει αναγνωρίσει το Δικαστήριο στα εθνικά δικαιοδοτικά όργανα. Επίσης, στην απόφαση Association France Nature Environnement, το Δικαστήριο δεν ανέπτυξε, εν τέλει, περαιτέρω την ερμηνεία του.

204. Συναφώς, το Δικαστήριο είχε δεχθεί αρχικώς [104] μόνον τη διατήρηση των αποτελεσμάτων ορισμένων μέτρων τα οποία μεταφέρουν δεόντως την οδηγία για τη νιτρορρύπανση [105] στην εσωτερική έννομη τάξη και στη συνέχεια διεύρυνε την εν λόγω προσέγγιση ώστε να καλύπτει συνολικά τη μεταφορά του δικαίου της Ένωσης περί προστασίας του περιβάλλοντος [106]. Επιπλέον, η εν λόγω νομολογία μπορεί να ερμηνευθεί και υπό την έννοια ότι η αποτροπή δυσμενών περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ανεξαρτήτως της μεταφοράς του δικαίου περιβάλλοντος της Ένωσης στην εσωτερική έννομη τάξη, θα μπορούσε να δικαιολογήσει τη διατήρηση των αποτελεσμάτων μέτρων τα οποία θεσπίσθηκαν κατά παράβαση της οδηγίας για τη στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση [107].

205. Επομένως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι εθνικό δικαστήριο, λαμβανομένου υπόψη του ότι υφίστανται επιτακτικοί λόγοι συνδεόμενοι με την προστασία του περιβάλλοντος, μπορεί κατ' εξαίρεση να κάνει χρήση εθνικής διατάξεως που του παρέχει την εξουσία να διατηρήσει ορισμένα έννομα αποτελέσματα εθνικής πράξεως την οποία έχει ακυρώσει λόγω παραβάσεως διαδικαστικών υποχρεώσεων που απορρέουν από την οδηγία για τη στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση.

2. Επί της μεταφοράς σε άλλες περιβαλλοντικές εκτιμήσεις

206. Για να εφαρμοσθεί η νομολογία αυτή στην προκειμένη διαδικασία, θα έπρεπε να διευρυνθεί σημαντικά.

207. Τέτοια διεύρυνση δεν θα μπορούσε να περιορισθεί, μακροπρόθεσμα, μόνο στις διαδικαστικές απαιτήσεις των Συμβάσεων του Espoo και του Ώρχους, καθώς και της οδηγίας ΕΠΕ και της οδηγίας περί οικοτόπων. Αντιθέτως, θα αφορούσε πολυάριθμες διαδικαστικές διατάξεις του δικαίου της Ένωσης. Επιπλέον, οι ενδεχόμενοι δικαιολογητικοί λόγοι θα υπερέβαιναν την προστασία του περιβάλλοντος και θα κάλυπταν και άλλα δημόσια συμφέροντα, όπως αυτά που συνδέονται με την ασφάλεια εφοδιασμού ή την αποφυγή της ανασφάλειας δικαίου.

102 Απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, Association France Nature Environnement (C-379/15, EU:C:2016:603, σκέψη 34).

103 Αποφάσεις της 17ης Μαΐου 1990, Barber (C-262/88, EU:C:1990:209, σκέψη 41), της 8ης Σεπτεμβρίου 2010, Winner Wetten (C-409/06, EU:C:2010:503, σκέψη 67), και της 28ης Ιουλίου 2016, Association France Nature Environnement (C-379/15, EU:C:2016:603, σκέψη 33).

104 Απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψη 59).

105 Οδηγία 91/676/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 12ης Δεκεμβρίου 1991 για την προστασία των υδάτων από τη νιτρορρύπανση γεωργικής προέλευσης (ΕΕ 1991, L 375, σ. 1).

106 Απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, Association France Nature Environnement (C-379/15, EU:C:2016:603, σκέψη 39).

107 Αποφάσεις της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψεις 57 και 58), και της 28ης Ιουλίου 2016, Association France Nature Environnement (C-379/15, EU:C:2016:603, σκέψεις 34 έως 36).

208. Ωστόσο, θα έλειπε, κατά κανόνα, ένα τμήμα της αιτιολογήσεως για τη διατήρηση σχεδίων και προγραμμάτων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για τη στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση. Πιο συγκεκριμένα, αντιθέτως προς τα μέτρα αυτά, οι αποφάσεις που αφορούν μεμονωμένες περιπτώσεις δεν δημιουργούν, κατά κανόνα, νομικό κενό [108], εάν ακυρωθούν ή ανασταλούν. Κανονικά παραλείπεται μόνον η σχετική άδεια, ώστε η επίμαχη δραστηριότητα να μην μπορεί να ασκηθεί.

209. Τέτοιες αποφάσεις όμως δεν είναι κατ' ανάγκη αντίθετες, επί της ουσίας, προς το δίκαιο της Ένωσης, εάν εκδίδονται κατά παράβαση διαδικαστικών διατάξεων του δικαίου της Ένωσης. Ως εκ τούτου, το δίκαιο της Ένωσης δεν αποκλείει εθνικούς κανόνες οι οποίοι επιτρέπουν, σε ορισμένες περιπτώσεις, τη νομιμοποίηση παράτυπων, κατά το δίκαιο της Ένωσης, δραστηριοτήτων ή πράξεων [109].

210. Λαμβανομένης υπόψη της δυνατότητας αυτής, σε ορισμένες περιπτώσεις θα μπορούσε να θεωρηθεί δυσανάλογη η εξάλειψη των έννομων αποτελεσμάτων μιας αποφάσεως, ως προς την οποία έχει διαπιστωθεί διαδικαστική πλημμέλεια, με αποτέλεσμα η άσκηση της αντίστοιχης δραστηριότητας να έχει καταστεί πλέον αδύνατη, τουλάχιστον προσωρινά. Αντιθέτως, θα μπορούσε να είναι αναγκαία η στάθμιση των συγκρουόμενων συμφερόντων και, σε ορισμένες περιπτώσεις, η διατήρηση των αποτελεσμάτων της αποφάσεως μέχρι την αναδρομική της νομιμοποίηση.

211. Συναφώς όμως επιβάλλεται ιδιαίτερη συγκράτηση.

212. Η δυνατότητα αναδρομικής νομιμοποιήσεως περιορίζεται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και δεν επιτρέπεται να παρέχει καμία ευκαιρία καταστρατηγήσεως ή αποφυγής εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης [110]. Κίνδυνος καταστρατηγήσεως θα υφίστατο ιδίως, εάν τα αποτελέσματα αποφάσεων που έχουν εκδοθεί κατά παράβαση διαδικαστικών κανόνων διατηρούνταν σε υπερβολικό βαθμό πριν από τη νομιμοποίησή τους.

213. Επιπλέον, πρέπει να εξασφαλίζεται ότι η διατήρηση των αποτελεσμάτων αποφάσεως που έχει ληφθεί χωρίς την απαιτούμενη εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων δεν θα προκαλέσει περιβαλλοντικές βλάβες τις οποίες σκοπεί να αποκλείσει η εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

214. Συνεπώς, τα αποτελέσματα τέτοιας αποφάσεως μπορούν να διατηρηθούν μόνον εάν, με βάση τις διαθέσιμες πληροφορίες και τις εφαρμοστέες διατάξεις, πρέπει να αναμένεται ότι, κατά πάσα πιθανότητα, η απόφαση θα επιβεβαιωθεί με την ίδια μορφή και μετά την αναπλήρωση της εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Πάντως, όταν υπάρχουν εύλογες αμφιβολίες ως προς την επιβεβαίωση αυτή, πρέπει να αποκλείεται η διατήρηση των αποτελεσμάτων. Για την εξέταση αυτή, είναι κρίσιμες οι ουσιαστικές προϋποθέσεις ασκήσεως της εκάστοτε δραστηριότητας, παραδείγματος χάρη, στην προκειμένη περίπτωση, πέραν των εφαρμοστέων κανόνων που διέπουν τη λειτουργία των πυρηνικών σταθμών πρέπει να ληφθεί υπόψη και το άρθρο 6 της οδηγίας περί οικοτόπων.

215. Επίσης, η διατήρηση των αποτελεσμάτων δεν πρέπει να οδηγήσει σε επιπλέον τετελεσμένα γεγονότα, όπως η πραγματοποίηση περαιτέρω επενδύσεων από τους φορείς υλοποιήσεως ενός έργου ή η πρόκληση επιπρόσθετων περιβαλλοντικών βλαβών.

108 Αποφάσεις της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψη 56), και της 28ης Ιουλίου 2016, Association France Nature Environnement (C-379/15, EU:C:2016:603, σκέψη 38).

109 Αποφάσεις της 3ης Ιουλίου 2008, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (C-215/06, EU:C:2008:380, σκέψη 57), της 15ης Ιανουαρίου 2013, Križan κ.λπ. (C-416/10, EU:C:2013:8, σκέψη 87), της 17ης Νοεμβρίου 2016, Stadt Wiener Neustadt (C-348/15, EU:C:2016:882, σκέψη 36), και της 26ης Ιουλίου 2017, Comune di Corridonia κ.λπ. (C-196/16 και C-197/16, EU:C:2017:589, σκέψεις 37 έως 43).

110 Αποφάσεις της 3ης Ιουλίου 2008, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (C-215/06, EU:C:2008:380, σκέψη 57), της 15ης Ιανουαρίου 2013, Križan κ.λπ. (C-416/10, EU:C:2013:8, σκέψη 87), της 17ης Νοεμβρίου 2016, Stadt Wiener Neustadt (C-348/15, EU:C:2016:882, σκέψη 36), και της 26ης Ιουλίου 2017, Comune di Corridonia κ.λπ. (C-196/16 και C-197/16, EU:C:2017:589, σκέψη 38).

216. Πράγματι, τα τετελεσμένα γεγονότα αποδυναμώνουν την αποτελεσματικότητα μιας μεταγενέστερης εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Η έγκαιρη διενέργεια της εν λόγω εκτιμήσεως έχει ως κύρια λειτουργία το να επηρεάσει την απόφαση σχετικά με το έργο, ούτως ώστε να ελαχιστοποιηθούν, κατά το δυνατόν, οι περιβαλλοντικές ζημίες. Για τον λόγο αυτόν, όπως προβλέπουν το άρθρο 6, παράγραφος 4, της Συμβάσεως του Ώρχους και το άρθρο 6, παράγραφος 4, της οδηγίας ΕΠΕ, η εκτίμηση πρέπει να πραγματοποιείται σε όσο το δυνατόν πιο πρώιμο στάδιο, όταν όλες οι επιλογές είναι ακόμη δυνατές. Εάν αναπληρωθεί απλώς μεταγενέστερα, η ως άνω λειτουργία της μπορεί να επιτευχθεί μόνο σε πολύ περιορισμένο βαθμό, δεδομένου ότι πολλές αποφάσεις θα έχουν ήδη ληφθεί. Η μεταβολή των εν λόγω αποφάσεων υπό το φως της μεταγενέστερης εκτιμήσεως δυσχεραίνει στο μέτρο που αυτές έχουν ήδη υλοποιηθεί.

217. Συνεπώς, στάθμιση μεταξύ του συμφέροντος για αποτελεσματική επιβολή των κανόνων περί εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων και του συμφέροντος διατηρήσεως των αποτελεσμάτων της προσβαλλόμενης αποφάσεως χωρεί μόνον εφόσον επιβεβαιώνεται η απόφαση αυτή και δεν έχουν προκύψει επιπλέον τετελεσμένα γεγονότα.

218. Πάντως, δεν θα προκαλούσε έκπληξη αν το Cour constitutionnelle (Συνταγματικό Δικαστήριο) προέβαινε σε τέτοια στάθμιση στο πλαίσιο της κύριας διαδικασίας, διότι πρόκειται για τη συνέχιση μιας δραστηριότητας η οποία πραγματοποιείται ήδη επί 40 έτη περίπου.

219. Όσον αφορά καθεαυτή τη στάθμιση συμφερόντων, πρέπει να συνεκτιμηθεί αν το συμφέρον της ασφάλειας εφοδιασμού εμπίπτει στο στενότερο πλαίσιο του κατώτατου ορίου εφοδιασμού το οποίο έχει περιγραφεί ήδη και καλύπτεται από την υπέρτερη έννοια της δημόσιας ασφάλειας ή αν υπάγεται στο ευρύτερο πεδίο της γενικής ασφάλειας εφοδιασμού που συνδέεται με οικονομικά συμφέροντα. Αυτά έχουν μικρότερη βαρύτητα [111].

220. Συνοψίζοντας, λοιπόν, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι τα εθνικά δικαστήρια δύνανται, κατ' εξαίρεση, να διατηρήσουν προσωρινά τα αποτελέσματα αποφάσεως η οποία εκδόθηκε κατά παράβαση της υποχρεώσεως που προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης για τη διενέργεια εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων, εφόσον

– η εν λόγω απόφαση νομιμοποιηθεί το συντομότερο δυνατό, αναδρομικά, κατόπιν θεραπεύσεως της διαδικαστικής πλημμέλειας,

– με βάση τις διαθέσιμες πληροφορίες και τις εφαρμοστέες διατάξεις, πρέπει να αναμένεται ότι, κατά πάσα πιθανότητα, η απόφαση θα επιβεβαιωθεί με την ίδια μορφή μετά τη νομιμοποίησή της,

– δεν δημιουργούνται, στο μέτρο του δυνατού, επιπλέον τετελεσμένα γεγονότα και

– επιτακτικά δημόσια συμφέροντα ως προς τη διατήρηση των αποτελεσμάτων υπερτερούν του συμφέροντος που αφορά την αποτελεσματικότητα της υποχρεώσεως προς διενέργεια εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων και του θεμελιώδους δικαιώματος για αποτελεσματική ένδικη προστασία.

111 Για τη στρατηγική περιβαλλοντική εκτίμηση, απόφαση της 28ης Φεβρουαρίου 2012, Inter-Environnement Wallonie και Terre wallonne (C-41/11, EU:C:2012:103, σκέψη 57). Βλ., επίσης, σημεία 186 έως 190 των παρουσών προτάσεων.

VI. Πρόταση

221. Επομένως, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

1) Στα ερωτήματα 2, 4 και 7 της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, κατά το άρθρο 1, παράγραφος 4, της οδηγίας 2011/92/ΕΕ για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον, από το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας εξαιρούνται μόνον τα έργα που εγκρίνονται λεπτομερώς με ειδική νομοθετική πράξη, κατά τρόπο ώστε οι σκοποί που επιδιώκονται με την οδηγία να επιτυγχάνονται μέσω της νομοθετικής διαδικασίας. Απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να συνεκτιμήσει τόσο το περιεχόμενο της εκδοθείσας νομοθετικής πράξεως όσο και το σύνολο της νομοθετικής διαδικασίας που οδήγησε στην έκδοσή της καθώς και, μεταξύ άλλων, τις προπαρασκευαστικές πράξεις και τις κοινοβουλευτικές συζητήσεις και να εξετάσει κατά πόσον η νομοθετική πράξη εξομοιούται με έγκριση έργου και αν οι σκοποί που επιδιώκονται με την οδηγία επιτυγχάνονται μέσω της νομοθετικής διαδικασίας

2) Στα ερωτήματα 1, 3, στοιχείο α′, και 5, στοιχείο α′, καθώς και στο πρώτο σκέλος του ερωτήματος 6, στοιχείο α′, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η έννοια του έργου βάσει του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας 2011/92, αντιθέτως προς τη μέχρι τούδε νομολογία, καλύπτει και τη δεκαετή παράταση της περιόδου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό.

   Σε περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο επιμείνει στη μέχρι τούδε ερμηνεία της έννοιας του έργου βάσει του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας 2011/92 και σε σχέση με την παράταση της περιόδου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικούς σταθμούς, προτείνω να αποφανθεί, εντούτοις, ότι η οδηγία εφαρμόζεται στην περίπτωση τέτοιας παρατάσεως, δεδομένου ότι αυτή συνιστά έργο κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 5, καθώς και του παραρτήματος Ι της Συμβάσεως του Espoo για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος, και του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο α′, και του παραρτήματος Ι της Συμβάσεως του Ώρχους για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος.

   Ανεξαρτήτως του αν το Δικαστήριο δεχθεί τις προτάσεις περί ερμηνείας του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας 2011/92 σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ή περί άμεσης εφαρμογής της έννοιας του έργου βάσει των Συμβάσεων του Espoo και του Ώρχους, η παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό συνιστά έγκριση έργου κατά την έννοια του άρθρου 1, παράγραφος 2, στοιχείο α′, εφόσον συνδέεται με έγκριση εργασιών ή επεμβάσεων για μεταβολή ή επέκταση της εγκαταστάσεως.

3) Στο ερώτημα 6, στοιχείο β′, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η δεκαετής παράταση της βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε εμπορικούς πυρηνικούς σταθμούς η οποία συνδέεται με κατασκευαστικά ενισχυτικά μέτρα συντηρήσεως πρέπει να υποβάλλεται σε εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ως μεταβολή πυρηνικού σταθμού δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, και του παραρτήματος Ι, σημείο 24, σε συνδυασμό με το σημείο 2, στοιχείο β′, της οδηγίας 2011/92, εφόσον η παράταση καθεαυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ήδη ως έγκριση έργου κατά την έννοια του παραρτήματος Ι, σημείο 2, στοιχείο β′.

   Στο τρίτο σκέλος του ερωτήματος 6, στοιχείο α′, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, σε περίπτωση αποφάσεως σχετικά με την παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε συγκεκριμένους πυρηνικούς σταθμούς, η οποία συνδέεται με κατασκευαστικά ενισχυτικά μέτρα συντηρήσεως, η συμμετοχή του κοινού βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 4, της οδηγίας 2011/92 πρέπει να πραγματοποιείται, κατά το δυνατόν, σε πρώιμο στάδιο, όταν όλες οι επιλογές είναι ακόμη δυνατές, δηλαδή πριν από τη λήψη αποφάσεως σχετικά με την παράταση.

4) Στο ερώτημα 3, στοιχείο γ′, στο ερώτημα 5, στοιχείο γ′, στο ερώτημα 6, στοιχείο δ′, και στο ερώτημα 9 πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 2, παράγραφος 4, της οδηγίας 2011/92 καθιστά δυνατή την εξαίρεση της παρατάσεως της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό από την υποχρέωση εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, εάν είναι αναγκαία άλλη μορφή εκτιμήσεως, προκειμένου να αποτραπεί σοβαρός και άμεσος κίνδυνος για ουσιώδες συμφέρον του οικείου κράτους μέλους, όπως η ασφάλεια εφοδιασμού της χώρας με ηλεκτρική ενέργεια ή η ασφάλεια δικαίου, και εφόσον ενημερώνονται το ενδιαφερόμενο κοινό και η Επιτροπή δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 4, στοιχεία β′ και γ′. Αντιθέτως, το άρθρο 2, παράγραφος 4, δεν επιτρέπει την παράλειψη διασυνοριακής εκτιμήσεως των περιβαλλοντικών επιπτώσεων με βάση το άρθρο 7.

5) Στο ερώτημα 8, στοιχείο α′, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η παράταση της περιόδου βιομηχανικής παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας σε πυρηνικό σταθμό πρέπει να θεωρείται ως έργο κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 3, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, ακόμη και αν η παράταση δεν συνιστά, ούτε καθαυτή ούτε λόγω της σχέσης της με εργασίες για τη συντηρητική ενίσχυση της εγκαταστάσεως, έργο κατά την έννοια της οδηγίας ΕΠΕ.

   Στο ερώτημα 8, στοιχείο β′, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 6, παράγραφος 3, της οδηγίας 92/43 έχει την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε εθνική αρχή, έστω και νομοθετική, να εγκρίνει ένα σχέδιο ή έργο χωρίς να έχει βεβαιωθεί ότι αυτό δεν θα παραβλάψει την ακεραιότητα του οικείου τόπου.

   Στο ερώτημα 8, στοιχείο δ′, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το δημόσιο συμφέρον της εξασφαλίσεως ενός κατώτατου ορίου εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια συνιστά λόγο δημόσιας ασφάλειας κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 4, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 92/43, ενώ το δημόσιο συμφέρον που αφορά την ασφάλεια εφοδιασμού με ηλεκτρική ενέργεια πέραν του κατώτατου ορίου πρέπει να θεωρείται ως λόγος οικονομικής φύσεως κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 4, πρώτο εδάφιο.

6) Τα εθνικά δικαστήρια δύνανται, κατ' εξαίρεση, να διατηρήσουν προσωρινά τα αποτελέσματα αποφάσεως η οποία εκδόθηκε κατά παράβαση της υποχρεώσεως που προβλέπει το δίκαιο της Ένωσης για τη διενέργεια εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων, εφόσον

   – η εν λόγω απόφαση νομιμοποιηθεί το συντομότερο δυνατό, αναδρομικά, κατόπιν θεραπεύσεως της διαδικαστικής πλημμέλειας,

   – με βάση τις διαθέσιμες πληροφορίες και τις εφαρμοστέες διατάξεις, πρέπει να αναμένεται ότι, κατά πάσα πιθανότητα, η απόφαση θα επιβεβαιωθεί με την ίδια μορφή μετά τη νομιμοποίησή της,

   – δεν δημιουργούνται, στο μέτρο του δυνατού, επιπλέον τετελεσμένα γεγονότα και

   – επιτακτικά δημόσια συμφέροντα ως προς τη διατήρηση των αποτελεσμάτων υπερτερούν του συμφέροντος που αφορά την αποτελεσματικότητα της υποχρεώσεως προς διενέργεια εκτιμήσεως περιβαλλοντικών επιπτώσεων και του θεμελιώδους δικαιώματος για αποτελεσματική ένδικη προστασία.

7) Στο ερώτημα 3, στοιχείο β′, στο ερώτημα 5, στοιχείο β′, στο ερώτημα 6, στοιχείο γ′ και στο ερώτημα 8, στοιχείο γ′, πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι η ανάγκη εκδόσεως διοικητικών πράξεων για τον πυρηνικό σταθμό Doel 1 με σκοπό την εφαρμογή του νόμου της 28ης Ιουνίου 2015, η οποία δεν υφίσταται σε σχέση με τον πυρηνικό σταθμό Doel 2, ουδόλως επηρεάζει την απάντηση στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.